

Міністерство освіти, науки, молоді та спорту
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

Життєве кредо професора
В. П. Струманського

Біобібліографічний покажчик

Серія: Постаті в освіті і науці

Випуск 19

Кам'янець-Подільський

Аксіома

2012

УДК 016:929+37(092) Серія «Постаті в освіті і науці»

ББК 91.9:74+74я1

Випуск 19

Ж 74

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(протокол №2 від 2 лютого 2012 року)*

Голова редакційної колегії:

О. М. Завальнюк, доктор історичних наук, професор, ректор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Відповідальний редактор:

В. С. Прокопчук, доктор історичних наук, професор, директор наукової бібліотеки університету

Члени редколегії:

Л. В. Баженов, доктор історичних наук, професор

П. С. Каньоса, кандидат філологічних наук, професор

І. М. Конет, доктор фізико-математичних наук, професор

О. В. Кеба, доктор філологічних наук, професор

Т. М. Опря, завідувач відділом бібліографії

В. М. Пархоменко, провідний бібліограф

Т. Й. Франчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Укладачі:

В. С. Прокопчук, І. І. Грінішина, І. О. Старенький

Ж 74 Життєве кредо професора В. П. Струманського : біобібліографічний покажчик / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Наукова бібліотека ; [уклад.: В. С. Прокопчук, І. І. Грінішина, І. О. Старенький; редкол.: О. М. Завальнюк (голова), В. С. Прокопчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. - с. : іл. – (Серія «Постаті в освіті і науці» ; вип. 19)

До покажчика включено біобібліографічні матеріали, в яких йдеться про наукову та педагогічну діяльність доктора педагогічних наук, професора Василя Петровича Струманського, а також подано одну з його неопублікованих праць.

УДК 016:929+37(092)

ББК 91.9:74+74Я1

ВАСИЛЬ СТРУМАНСЬКИЙ – УЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ

Науковий доробок вченого-педагога, доктора педагогічних наук, професора Струманського В. П. має неабияку цінність для розвитку сучасної вітчизняної наукової думки, оскільки в основному торкається педагогічних проблем, продиктованих соціально-економічною ситуацією, що склалася в державі за останні десятиліття, не тільки відслідковуючи динаміку їх розвитку, а й досліджуючи етимологію, методологічну і теоретичну основи.

Важливою характерною особливістю наукової діяльності В. П. Струманського є її багатогранність. Його наукові інтереси пов'язані з проблемою політехнічної освіти у професійній школі, історією педагогіки, педагогікою народознавства, питаннями національного виховання тощо. Василь Петрович широко відомий серед науковців, педагогів, учителів-практиків, педагогічної громадськості. Він був активним учасником різноманітних наукових конференцій, педагогічних читань, учительських нарад, результативність яких значною мірою була обумовлена діяльною, насиченою новими творчими ідеями позицією В. П. Струманського, який загалом виділявся серед науковців, педагогічних працівників широтою світогляду, глибокою ерудицією, високим інтелектом. Свідченням чого є його численні наукові розвідки: монографії, навчально-методичні посібники, статті, доповіді на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових конференціях, симпозіумах тощо.

Наукові розробки В. П. Струманського отримали схвальну оцінку відомих учених: академіків І. Д. Беха, В. І. Бондаря, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, В. Г. Кузя, В. М. Мадзігона, Н. Г. Ничкало, М. Г. Стельмаховича, О. В. Сухомлинської, члена-кореспондента НАПН України Б. М. Ступарика, професорів А. В. Вихруща, Ю. Д. Руденка, М. М. Фіцули та ін. Він був членом спеціалізованих рад із захисту дисертацій у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К. Д. Ушинського та Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника.

Розпочався життєвий шлях Василя Струманського із с. Чабанівки Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Народився він 1 червня 1947 року у сім'ї колгоспників. З дитячих літ прилучився до нелегкої сільської праці. Праця у той час була єдиним джерелом матеріального зростання сім'ї Струманських. «Нам ніколи й нічого не приходило дарма, все треба було заробляти своїми мозолями», – згадувала згорьована мати. Батьківська «педагогіка» зводилась до одного: «Васю, що ти б не робив, старайся робити якнайкраще». Саме ці якості проявилися ще у шкільні роки, коли навчався у місцевій восьмирічці, а потім, долаючи щодня немалу відстань, завершував навчання у Грушківській середній школі. Ще у шкільні роки здібний юнак цікавився краєзнавством, був активним учасником художньої самодіяльності, захоплювався фольклорною спадщиною рідного села, його традиціями, звичаями та обрядами.

У кінці 60-х років ХХ ст. Василем Струманським був зроблений усвідомлений професійний вибір, який привів його до Київського інституту народного господарства і після закінчення якого Василь Петрович розпочинає свою педагогічну кар'єру у Кам'янець-Подільському сільськогосподарському технікумі. Професія викладача припала йому до душі. Педагогіка стає його життєвим кредо. Навчаючись в аспірантурі, а згодом – у докторантурі, він зумів досягти високих наукових здобутків. Загальний науковий доробок В. Струманського – понад 350 публікацій, які стали широко відомими як науковцям, так і практичним працівникам загальноосвітньої школи, вищих навчальних закладів. Серед них монографії – «Про дослідження загальнотрудових політехнічних якостей» (1987), «Загальнотрудова політехнічна підготовка учнів технікумів» (1989), «Політехнічна освіта учнів середньої школи» (1987), «Історико-педагогічні нариси політехнічної освіти в середній спеціальній школі України (1917-1987 рр.)» (1988), «Реалізація марксистсько-ленінського принципу політехнізму в умовах реформи школи» (1988), «Теоретичні і методичні основи політехнічної підготовки учнів» (1990), навчальні посібники, методичні рекомендації (більше 20): «Народознавство

Поділля: бібліографічний покажчик» (1992), «Нариси народно-побутового життя подолян» (1994), «Народознавство Поділля: хрестоматія» (1995), «Духовність і технічний прогрес: проблема гармонізації» (1997) та ін., програмований контроль знань учнів з «Основ наукової організації управління в колгоспах і радгоспах» (1976), програмований контроль знань учнів з «Економіки, організації і планування сільськогосподарського виробництва» (1977), «Комплексна система управління якістю підготовки спеціалістів» (1984), «Навчально-виховна практика студентів» (1984), «Громадсько-політична практика студентів 1-3 курсів» (1985), «Удосконалення політехнічної підготовки кадрів середньої кваліфікації» (1988), «Народознавство: програма курсу для педагогічних навчальних закладів України» (1992), «Етнопедагогіка: програма і робочі плани» (1993), «Народознавство Поділля в питаннях і відповідях» (1995), «Науково-теоретичні основи й емпіричні засади педагогічної самодіяльності української людності» (текст лекції) (1994), «Педагогіка народно-побутового життя української людності» (1996), «Виховна робота в національній школі» (1997), «Слово в золотій оправі: антологія усної народної творчості подолян» (1998), «На шляху громадянської зрілості» (1999), які широко використовуються у навчально-виховному процесі закладів освіти.

Наукові інтереси Василя Петровича в контексті визначених особистісних пріоритетів значною мірою детермінувались особливостями соціального розвитку держави, потребами практики освітньої діяльності школи (як середньої, так і вищої). Саме цим можна пояснити інтерес до проблем соціалізації особистості у складний кризовий період соціально-економічних змін, а відтак і зміни освітньої парадигми в державі. Проблема соціалізації особистості в контексті актуальних характеристик означеного періоду стає домінантою наукового інтересу дослідника і стосується формування фундаментальної спільної платформи функціонування освітньої системи в державі, суть якої передбачає формування єдиних базових орієнтацій у творенні соціального середовища освітнього закладу (середнього загальноосвітнього і вищого педагогічного) через відповідну організацію

навчально-виховного процесу. Позиція виявилась цілком перспективною, і нині означена проблема є предметом активних наукових досліджень. Якщо сформувати дві автономно діючі системи – школа і педагогічний ВНЗ – можна спрогнозувати неминучий конфлікт, що зрештою зробить обидві системи недієздатними. Головна причина полягає в тому, що основу школи і ВНЗ складає навчально-виховний процес. У системі вищої освіти педагогічний ВНЗ є унікальним: навчально-виховний процес виступає ціллію і засобом одночасно. Звісно, ВНЗ має своє функціональне призначення, однак, це стосується не стільки процесуального, скільки змістового аспекту його структури, а навчально-виховна діяльність має свою, спільну для всіх її різновидів логіку, закони, принципи продуктивного функціонування. Зрештою, не можна навчити студентів творити навчально-виховний процес у школі, використовуючи інформаційно-репродуктивний метод навчання у ВНЗ, не можна сформувати учителя – демократа, гуманіста для школи в структурі авторитарної освіти ВНЗ і т.д. Зрозуміло, що низький рівень узгодженості двох залежних за своєю суттю освітніх систем є однією з основних больових точок теорії і практики сучасної освіти в державі (практично всі наукові дослідження ведуться в рамках однієї системи: педагогіка школи або ВНЗ, не передбачаючи змін в іншій освітній структурі).

Отож, проблема соціалізації особистості в умовах кризової соціально-економічної ситуації у державі в межах зазначених вище освітніх систем були предметом підвищеного наукового інтересу В. П. Струманського упродовж останніх років його науково-педагогічної діяльності. Ним було визначено методологічну та теоретичну основу дослідницької роботи щодо обґрунтування:

- окремих позицій сутності нової ідеології виховання, в основі якої – національна ідея («кожна сходинка в розвитку людства має свою філософію життя»);
- механізмів процесу соціалізації особистості та психолого-педагогічних умов забезпечення його ефективності;

- сутності концепції виховання життям;
- основ творення цілісної сфери виховання;
- сутності національної ідеї, що набуває особливої значущості в період самовизначення особистості в умовах кризових соціально-економічних ситуацій.

У дослідженнях В. Струманського йдеться про необхідність формування мікросередовища, яке в оптимальному варіанті забезпечує ефективність процесу соціалізації особистості учня (студента). Характер взаємодії освітнього простору і особистості учня (студента) визначають кількісні та якісні параметри їх взаємного формування. Позитивне мікросередовище освітнього закладу буде не лише не співвідноситись, а й протидіяти загальній кризовій соціальній ситуації. Історія доводить правомірність зазначеної позиції. Так Павлинська середня школа, створена В. О. Сухомлинським (школа радості, школа розвитку) успішно функціонувала в рамках авторитарної, інформаційно-репродуктивної системи. Це спільність особливого роду, що інтегрує в собі духовне, інтелектуальне, соціальне. Як бачимо, значна кількість прикладів переконує у тому, що можна сформувати свій освітній простір навіть в рамках мікросистеми (наприклад, однієї школи). Цим самим освітній заклад реально може формувати активну внутрішню позицію, яка дозволить кожному учневі (студенту), потрапляючи, скажімо, в асоціальну за характером домінуючих цінностей ситуацію за межами закладу, адекватно її оцінити і самовизначитись (ігноруючи чи активно протидіючи). В такий спосіб відбувається реальне формування соціальної ситуації в державі через формування соціальної ситуації в навчальному закладі, що безперечно буде об'єктивуватись і за його межами.

Виокремлюється і базова позиція наукового доробку В. Струманського, що стосується модернізації основи виховної діяльності, зокрема забезпечення її національної орієнтованості. Автор численних публікацій (в тому числі й посібників) з проблем національного виховання молоді доводить, що лише концепція національного виховання може забезпечити реалізацію принципу

природовідповідності виховання, а відтак і реально вирішувати проблеми соціалізації особистості у період становлення української державності.

Варіант інтеграції процесів соціалізації особистості, забезпечення її національної орієнтованості, формування її як суб'єкта власного особистісного розвитку прослідковується як в теоретичних позиціях, так і в практичній діяльності В. П. Струманського. Виховання трактується як цілеспрямований і керований процес, орієнтований на самовизначення учня (студента), усвідомлене формування суб'єктності його позиції.

У курсі «Основи національного виховання» (програму та методичні рекомендації до якого розробив сам автор) він пропонує творчі завдання такого змісту: «Осмисліть сутність певної життєтворчої ідеї, що набула статусу народної, звичаю, традиції, свята, і змодельуйте варіант її трансформації в умови сьогодення з метою використання у вашій майбутній навчально-виховній практиці». На перший погляд завдання ніби просте, але позиція, що в ньому закладена, за своєю суттю є фундаментальною.

Вважаємо, В. Струманський виходить із того, що найбільше деформацій на шляху реабілітації національної ідеї і формування на її основі нової ідеології життя знаходяться в площині механізмів її реалізації. Адже, ми пішли не від людини, яку понад 80 років учили асоціювати національне з націоналістичним, а від ідеї як самоцінності. Це є очевидною помилкою: хоча й багато було сказано про «шароварну педагогіку», але практично все було на рівні гасел і декларацій. Фактично не була розроблена концепція перехідного періоду, який передбачає філософські, психологічні, педагогічні аспекти забезпечення природності процесу «вживлення» національної ідеї, формування філософії власного життя на її основі. Людина не стане національно свідомою, якщо ми змусимо її запам'ятати велику кількість інформації. Василь Петрович був категорично проти механічного наслідування зразків штучного перенесення штампів, тобто насаджування або формального копіювання та відтворення розроблених схем організації діяльності з національного виховання молоді. Тут, вважав він, важливо врахувати все до найменших деталей, прогнозуючи

характер сприйняття цінностей національної культури молодою людиною. Тому вчений постійно оперував таким поняттям, як «трансформація». Завдання, подане вище, є реальним варіантом протидії означеному підходу. В такий спосіб студентів вчать:

- осмислювати суть ідеї і вчитись трактувати її для себе, аналізуючи базові протиріччя, підґрунтя;
- співвідносити соціальну ситуацію того часу з нинішньою, аналізуючи філософію життя, психологію людини, її цінності, пріоритети;
- шукати варіанти (зміст, форми) забезпечення її природної реалізації в умовах сучасної навчально-виховної ситуації в школі;
- творити власну методiku та стиль педагогічної діяльності, максимально враховуючи специфіку власної позиції;
- реально формувати свої власні світоглядні позиції на основі національної ідеї.

Насамкінець, формуючи свій варіант навчально-виховного процесу, студент формує себе, свою професійну позицію, свій життєвий простір.

Авторські ідеї В. П. Струманського про концептуально-структурні схеми використання народного педагогічного досвіду виховання практично втілюються не лише в Україні, але й у країнах СНД (Росія, Білорусь, Киргизстан, Молдова та ін). Особливо широкий резонанс серед викладачів педвузів і педагогів-практиків викликав його навчальний посібник «Виховна робота в національній школі», виданий Інститутом змісту і методів навчання 1997 року. У ньому автор особливо наголошує на обов'язку сучасного педагога «орієнтуватися на світову науку, а не на регіональну, кореговану якимись ідеологічними міркуваннями і таке інше». Учений вказує на потребу «спрямування виховних зусиль на формування в учнівської молоді національної самосвідомості; пошанування традицій і звичаїв свого народу, його духовної і матеріальної культури, готовності зберегти і примножити морально-етичні набутки свого етносу, що мають національне культивування і загальнолюдське визнання». Щоб досягти зазначеної мети, в українському суспільстві сьогодні

формується відносно нова і цілісна система національного виховання. Василь Петрович у своїх працях розкрив базові теоретичні і практичні підходи до національного виховання в умовах відродження української школи.

Професор В. П. Струманський окреслив філософсько-етичні і соціально-педагогічні аспекти формування духовності підростаючих поколінь у сучасних умовах. Він зумів розкрити теоретичні основи соціалізації української молоді, науково-методичні засади національного виховання в школі, показати роль виховних традицій народної педагогіки в практиці роботи сучасної школи. Василь Петрович особливо наголошував на невиправданості в системі національної освіти тези про достатнє задля формування національної самосвідомості поліпшення вивчення «україністичних дисциплін» – «Історії України», «Української мови», «Української літератури» тощо. Він різко відкидав профанацію високої справи національного виховання, що нерідко постає у формах «шароварщини», недолугої фольклоризації, надмірної побутовізації уявлень школярів щодо нашої етнічної історії. «Емпірична спадщина педагогічної самодіяльності українців має стати лише основою для нинішньої практики виховної роботи в школі», – підкреслював учений.

В. Струманський також піднімає широке коло проблем, пов'язаних з гуманітаризацією освіти, яка реалізується переважно горизонтально, екстернально через збільшення кількості гуманітарних предметів у навчальних програмах, що викликає неприйняття як у студентів, так і у педагогів. У зв'язку з цим згадується застереження Василя Петровича, що «...недостатньо і поверхово трактувати принцип гуманітаризації освіти лише як резерв підвищення якості чисто ділових, виробничо-професійних характеристик спеціаліста. Набагато важливіше, при всій вагомості першого, є те, що на засадах гуманізму формується Людина. І насамперед Людина потрібна нашому суспільству і нашій державі, Людина високої культури, глибокої духовності з багатим національно-культурним потенціалом». Він ставив найважливіші для сучасної незалежної України питання ґрунтовної розробки теоретичних засад міжнаціональних відносин усіх етнічних груп України з врахуванням їх

традицій, звичаїв, ментальності і проектування цих чинників на сповнене людинолюбства внутрішнє життя кожного індивіда. Не кожен науковець сьогодні може так глибоко і фундаментально поставити нагальні питання гуманістично спрямованої культурної розбудови країни. Ніби відчуваючи швидкоплинність життя, В. П. Струманський спішить сформулювати нагальні наукові завдання: «В зв'язку з цим дуже гостро і невідкладно стоять питання дослідження національної психології та самосвідомості і механізмів їх впливу на формування особистісних установок та стереотипів життєвої активності людини».

Означені вище підходи потребують більш глибокого осмислення та подальшої дослідницької роботи як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Очевидним залишається одне: концептуальні позиції соціалізації особистості в умовах соціально-економічних криз, забезпечення її національної основи, формування молодого людини як суб'єкта власного життя, розроблені В. П. Струманським, можуть слугувати мобільною основою для подальшого наукового пошуку за даною проблематикою. Він постійно акцентував увагу на тому, що сенс життя – у творчому, духовному зростанні особистості. В. Струманський ініціював різні форми науково та професійно орієнтованого спілкування з колегами кафедри, університету, аспірантами, студентами, допомагав в організації індивідуальної дослідницької роботи, щиро радів успіхам кожного. Ніколи не задовольнявся посередністю. А тому виявляв непримиренність до «сірих» лекційних і семінарських занять, до псевдонаукових здобутків, кон'юнктури, кар'єризму в науці.

Загалом професор В. П. Струманський був оптимістом і життєлюбом. Він сформував свій життєвий простір таким чином, що професійна діяльність і наукова робота були в ряду найбільш значущих його складових. А тому професійний і науковий успіх В. П. Струманського найбільшою мірою асоціювалися з успіхом життєвим. Високе почуття справедливості, висока моральна чистота, справжня людяність – ці якості були особливо притаманними Василеві Петровичу – ученому, педагогу, наставникові молоді

Присакар В. В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент К-ПНУ ім. І. Огієнка

Франчук Т. Й.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

зав. кафедри педагогіки К-ПНУ ім. І. Огієнка

Василь Петрович Струманський – Учитель з великої літери

У 1989 році я вступив на заочне відділення історичного факультету Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту і цього ж року був призваний на строкову службу в армію. Безперечно, два роки служби на Семіпалатинському ядерному полігоні дали про себе знати. Прогалини в знаннях студента-заочника були відчутними, незважаючи на те, що першу сесію, ще до призову в армію, здав успішно. Потрібно було наздоганяти упущене. Засукавши рукави, я взявся виправляти ситуацію.

А ситуація складалася так: один у полі не воїн. І тут мені на допомогу прийшла потужна команда науково-педагогічних працівників нашого інституту. Справжні корифеї своєї справи допомогли успішно завершити навчання. Серед них у моєму становленні як майбутнього вчителя, громадянина, людини велику роль відіграв професор, доктор педагогічних наук, прекрасний викладач педагогіки Василь Петрович Струманський.

Василь Петрович не сприймав недбалого ставлення студента до навчання. Жодні прохання, обіцянки, знайомства, так зване «телефонне право» щодо виставлення позитивної оцінки студентові, який легковажно ставився до навчання, на викладача не впливали. Маєш знання – отримуй, ні – йди вчи! Таким був девіз професора В. П. Струманського.

Подібну діагностику пройшов і я. Іспит з педагогіки з першого разу здав на двійку. Зрозумів, що праця і тільки праця допоможе виправити ситуацію. За

другим заходом отримав четвірку. Василь Петрович після іспиту запропонував мені під його керівництвом писати дипломну роботу з педагогіки. Його слушні зауваження, пропозиції, побажання щодо ґрунтовнішого висвітлення теми допомогли мені захистити дипломну роботу на «відмінно».

Професор В. П. Струманський, незважаючи на високі наукові регалії, завжди залишався надзвичайно простою, доброю та порядною людиною. Він любив студентів, які хотіли вчитися. З ними був щирим, привітним, доброзичливим і доступним у спілкуванні. Василю Петровичу були притаманні титанічна працьовитість, наполегливість, цілеспрямованість. Про це свідчать його багаточисельні наукові праці, монографії, статті, участь у наукових конференціях, семінарах тощо. Попри велику зайнятість, професор завжди знаходив час, щоб поспілкуватися з студентами, надати їм практичну допомогу. Це була високо інтелігентна людина, великий вчений, педагог, який плідно займався викладацькою роботою.

Василь Петрович родом з села Чабанівка нашого Кам'янець-Подільського району. Він надзвичайно любив свій край. Любов до рідного краю залишила глибокий слід у його науковій діяльності. Подільський дослідник, етнограф В. П. Струманський зробив вагомий внесок у вивчення Поділля. Студенти з великим захопленням слухали його лекції з етнопедагогіки, студіювали навчальний посібник «Нариси народно-побутового життя Поділля», хрестоматію «Народознавство Поділля».

В. П. Струманський постійно цікавився як його наукові праці, розробки впроваджуються в педагогічну практику в навчальних закладах. Був активним учасником різних освітянських форумів. Я не раз був свідком його участі у вчительських конференціях, семінарах, засіданнях методичних комісій та об'єднань. Його виступи завжди були аргументовані, доступні для аудиторії.

Мені доводилося спілкуватися з односельчанами Василя Петровича. У своїх спогадах вони відзначали, що Василь Петрович не тільки плідно займався науковою та викладацькою роботою, а також постійно цікавився життям рідної Чабанівки. Понад усе любив спілкування з природою, працю в господарстві

матері і сестри, що було чи не єдиною формою відпочинку. Домашні квіти, сад, виноград, пасіка були для нього особливим куточком земного раю. Його працьовиті руки не раз були доброю підмогою рідним.

Василь Петрович великий цінитель родинних стосунків. Він постійно турбувався про маму Євдокію Григорівну, яку безмежно любив. У цьому я переконався, коли працював в управлінні праці та соціального захисту населення Кам'янець-Подільської районної державної адміністрації. Євдокія Григорівна, рядова колгоспниця, за сумлінну працю була нагороджена орденом Трудового Червоного Прапора. Але роки брали своє, почалися проблеми із здоров'ям, похилий вік, перебої в пенсійному забезпеченні. Син завжди був поруч і допомагав матері.

Василію Петровичу були притаманні скромність, чемність, людяність і принциповість, непримиренність до кар'єризму і бюрократизму. Таким він запам'ятався студентам, наш учитель з великої літери.

М. Д. Желізник,

голова Кам'янець-Подільської

районної державної адміністрації.

Професор Василь Струманський: соціально-педагогічний портрет

Написати портрет людини важко, а неординарної, талановитої – тим паче, надто коли вона відійшла у вічність, і є чітке усвідомлення, що її земне буття скінчилось. У пам'яті спливають факти, події, фрагменти спілкування, складається образ, з'являються певні почуття симпатії чи навпаки, твоя свідомість щось відкидає як незрозуміле у стилі поведінки і мотивації дій. Саме такі відчуття охоплюють мене, коли згадую Василя Петровича Струманського, доктора педагогічних наук, професора Кам'янець-Подільського державного університету.

Його життя закінчилось дуже рано – у 54 роки. За більш ніж 25-річну наукову діяльність В. П.Струманський опублікував понад 260 праць і на злеті творчої зрілості залишив по собі значний педагогічний доробок у статтях, монографіях, навчальних посібниках, методичних розробках. Його роботи торкаються різних аспектів загальної педагогіки, української народної педагогіки, теорії виховання, культурологічних і соціальних проблем становлення особистості, її духовного і громадянського розвитку.

У творчості Василя Петровича ми виділяємо кілька періодів, а саме: 70-80-ті рр. минулого століття – час становлення його як науковця, теоретика і практика трудового політехнічного навчання і виховання; кінець 80-х – початок 90-х рр. – період переосмислення теоретичних основ радянської педагогіки, концептуальне входження в контекст народної педагогіки і 90-ті – початок 2000-х рр. – активна робота, коли його творчість позиціонується навколо проблем етнопедагогіки, її джерел та можливостей щодо виховання зростаючої особистості [1].

Кожна з означених позицій наповнена значним і цікавим науково-педагогічним контентом. Зупинимося ж на тих, які, на нашу думку, створюють загальний соціально-педагогічний портрет ученого і рефлексивно позиціонуються із власним (авторським), екзистенційно-чуттєвим розумінням його життя і творчості.

Ми познайомились у 80-х рр. ХХ століття на одній із науково-практичних конференцій, де він виступав із доповіддю з питань політехнічної освіти і трудового виховання учнів. Думки молодого докторанта мені імпонували, бо саме в цей час, працюючи в обласному управлінні освіти, я відповідав за трудове виховання учнів загальноосвітніх шкіл, тож мене цікавили не тільки нормативно-правові засади справи, а й теоретико-методологічні розробки з цих питань.

Розвиваючи ідеї радянської педагогіки, Василь Струманський глибоко опрацьовує теорію і методику трудової, політехнічної підготовки учнів, а також розробляє технології удосконалення трудового виховання школярів, узагальнює

досвід роботи з цього питання. Не вдаючись у соціально-педагогічну ретроспективу цього досвіду, відзначу лише, що в той час учні навчалися ремеслам, опановували простими професіями, брали участь у продуктивній праці у шкільних і міжшкільних навчально-виробничих майстернях, цехах заводів, учнівських виробничих бригадах. Тільки у нас на Хмельниччині безпосередньо на великих підприємства працювало 65 навчальних цехів, крім цього діяло 13 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, понад дві сотні учнівських виробничих бригад.

Ці та інші аспекти роботи з трудового виховання знайшли відображення у науковому доробку професора В. П. Струманського. Його педагогічні погляди ґрунтуються на усвідомленні ідеалу радянської людини-трудівника, яка живе і працює за принципами комуністичної моралі. Така внутрішня позиція є об'єктивною, що впливає із сутності суспільства в якому він зростає, виховувався, формувався як громадянин. Горизонти ж емпіричного досвіду і самосвідомості розгортались, як зазначалось тоді в державних документах, у суспільстві, що розвивається в умовах високоорганізованого виробництва, котре «...змінює характер праці, але не звільняє людину від праці» [2]. Праця, поряд з ідеологією, розглядалась як основа прогресу, найвища цінність і невід'ємна складова виховного простору школи. Завдання полягало в тому, щоб виховати майбутнього трудівника на «...кращих зразках праці і кращих прикладах ведення суспільного господарства» [3]. Не вдаючись в аналіз ученим методології цього процесу, зазначимо що особистість у праці і праця як фактор її розвитку стали одним із головних, знакових елементів педагогічної системи Василя Петровича.

Кінець 80-х – початок 90-х років минулого століття характеризувався активними трансформаційними процесами, що супроводжувалися змінами соціально-економічної основи суспільства, ціннісних орієнтирів, міжособистісних стосунків тощо. Змінювались уява про багатство, про благо і щастя, добро і зло. Те, що здавалось стабільним і вічним, раптом, разом із нашими стереотипами поведінки, мотивацією дій, соціальними ролями, почало

руйнуватись. Ми, виховані на комуністичних ідеалах і переконаннях, поступово усвідомлювали невідповідність звичної ідеології вимогам нового суспільства, якому потрібні були, як з'ясувалось пізніше, підприємливі особистості з високим почуттям самодостатності, ініціативи та здатності до саморозвитку.

Виховання людини-трудівника, яка працює задля суспільного блага в ім'я побудови комунізму в усьому світі, перестало бути актуальним. Натомість набувають розвитку ідеї національного відродження, народної педагогіки, особистісно-орієнтованого виховання. Хотілося зрозуміти сутність духовної культури свого народу, пізнати багатства рідного краю, його природу, етнос, матеріальну культуру і таке інше. Однак школа продовжувала працювати в режимі подвійних стандартів, за звичними методиками, а наша свідомість балансувала між ідеологією комуністичного і національного виховання. Тому й ідея В. П. Струманського про створення при обласному інституті післядипломної педагогічної освіти «Школи національного виховання» була не лише позитивно сприйнята, а й набула реального втілення у практику. Разом з методистами інституту В. Ю. Іовою та Л. В. Красномоєць він розробляє навчальні плани, програми, бере участі у методичних семінарах, переймається реалізацією концептуальних положень виховання в школі, активно захищає творчий доробок на всеукраїнській науково-практичній конференції в Полтаві.

Проведення олімпіади з народознавства Поділля (єдиної з таким контекстом і змістом) було сприйнято з цікавістю, схвалено колегіями управління освіти і культури облвиконкому, обласним об'єднанням Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, радою дитячих організацій Хмельниччини та іншими установами.

Працюючи у різних, усе таки сферах освіти, ми наближались один до одного духовно, що надзвичайно цінував В. П. Струманський (поціновував, як твердив Василь Петрович). Добре пам'ятаю той час коли ми зустрілися вперше. Це було після Нового року, на Різдво чи, можливо, десь у ці дні. В одній із аудиторій інституту післядипломної педагогічної освіти працювало журі олімпіади з народознавства. Перед перервою на обід до нас зайшов В. П.

Струманський – в шапці, засніжений (на вулиці падав густий, лапятий сніг), дещо стомлений дорогою (він завжди їздив автобусом або поїздом). Для себе я відмітив: «Дуже молодий, як на доктора наук, професора. Підтягнутий, худорлявий, невисокого зросту. Погляд спокійний, глибокий, впевнений. Обличчя витягнуте. Гостре підборіддя, тонкий ніс, міцно стулені уста вказували на цілісність і вольові якості цієї людини, її наполегливість». Працював зосереджено, не реагуючи на речі, які не стосувались предмету діяльності. Писав швидко і тільки пером. Переглядаючи учнівські роботи, занотовував окремі фрази, слова, ставив у своєму зошиті лише йому зрозумілі помітки. Пізніше ці замітки ставали його статтями, лекціями, тезами доповідей.

Виступаючи, висловлював думку просто, зрозуміло, переконливо. На той момент у мене склалось враження, що він завжди займався народознавством, а ідеї національного виховання, які доносив нам, були його головним духовним надбанням. Спілкуючись з Василем Петровичем, я відчував і усвідомлював, що домінантою його науково-педагогічної діяльності було прагнення пізнати соціокультурні основи життя українського народу, донести це до вчителя, вибудувати на основі цього систему особистісно-орієнтованого виховання.

«Нашій сьогоднішній дійсності характерні численні ознаки. Проте одна із них, особливо помітна – писав В. П. Струманський, – це поглиблений інтерес усіх верств населення до минулого свого народу, його коренів, культури, традицій, звичаїв, характеристик духовного і матеріального життя». Він прагнув донести це до школи, поставити в основу виховного процесу і багато у цьому напрямі зробив. Василь Петрович радів цьому, але й застерігав «...не доводити радість до ейфорії» [4].

Радість Василя Петровича була конкретною, підтримувалась предметною діяльністю. Позитивний емоційний стан ґрунтувався на почутті задоволення від досягнутої мети у розв'язанні актуальної проблеми. У творчому плані це виявилось в науковому обґрунтуванні організаційних засад становлення відповідної системи виховання у національній школі. Він глибоко опрацьовує і осмислює питання, які стосуються народно-педагогічного досвіду, розкриває

шляхи його трансформації у практику виховної роботи. Свідченням цього є його численні публікації у 90-х роках ХХ століття.

Аналізуючи їх, переконуємося: В. П. Струманський не копіював емпіричний досвід виховання, а осмислено розкривав його духовну сутність, спрямовував наш інтерес до тих соціально-історичних явищ, в умовах яких жили попередні покоління, до тих духовно-матеріальних орієнтирів, що служили певним горизонтом поступу до вершин загальнолюдських цінностей. Як вдумливий дослідник, автор теоретичних розробок з методології історико-педагогічних досліджень, він прагне йти від ретроспективи до сучасності, шукає аналогії, ідентифікує події, факти, процеси, прогнозує їх розвиток в новітньому соціумі.

При зустрічах Василь Петрович завжди цікавився творчими справами, погоджувався, або не погоджувався з тими чи іншими підходами, давав поради чи просто висловлював власну інтерпретацію події, явища. Це він схилив мене до думки про використання народних прислів'їв, легенд, загадок під час написання підручника географії рідного краю. Багаторічний досвід роботи у п'ятому класі за цим посібником показав правильність такого підходу. Народне слово – «слово в золотій оправі», найбільш повно відповідає віковим особливостям емоційно-чуттєвої і пізнавальної сфери дітей цього віку.

Працюючи в оргкомітеті Всеукраїнської фольклорної експедиції «Звичаї, ігри та забави нашого краю», він справедливо зауважував, що народна творчість найглибше джерело життєвої мудрості, де можна знайти образне відтворення картин земного і космічного світу, закономірності устрою суспільного життя. Тут він – філософ, який міцно стоїть на ґрунті народного досвіду і прагне осмислити місце і роль людини в соціумі і соціуму, зокрема й педагогічної самодіяльності української людності у творенні особистості. Його міркування з цього приводу співзвучні з К. Ушинським, який надавав соціальному середовищу особливу роль у вихованні дітей [5]. Розмаїття життя, природа, сім'я, родинні та народні традиції, мова, суспільні знання (як суспільна свідомість), виробничі (економічні) і соціокультурні відносини – складають

дієву основу виховання, розширюють шкільний світ дитини. Відтак у В. П. Струманського – це система, в якій взаємодіють мати–сімя–гурт–товариство–грумада.

У реальному житті він був дещо педантичний. Це проявлялось не у надмірній прискіпливості, а швидше, у вимогливості точно виконати поставлене завдання. Скажу відверто: це – дисциплінувало. Він не погоджувався і навіть гнівався, коли дії не узгоджувались з його принципами бачення суті справи. Однак завжди була можливість довести протилежну позицію.

Василь Петрович міг підтримувати і підтримував у відповідальні моменти життя, як, наприклад, під час захисту моєї дисертації.

Конференц-зал інституту педагогіки НАПН України... Офіційна частина: оголошення теми, об'єктивних даних здобувача... Все як завжди, за сценарієм подібних заходів. Оглядаю зал. За овальним столом зібрались члени спеціалізованої вченої ради... Вихід до трибуни. У кінці залу, далі за овальним столом – запрошені: друзі, здобувачі і аспіранти, доктор педагогічних наук, професор В. П. Корнєєв, інші поважні особи, які працювали над подібною проблемою. В останньому ряду бачу Василя Петровича. Не можу сказати, що це зняло хвилювання, але приємно вразило, додало впевненості і переконаності.

Після офіційних дебатів виступали всі бажаючі. Узяв слово і В. П. Струманський: «Високоповажні члени спеціалізованої ради...» Від внутрішньої напруги, переживань голос дещо вібрував. Але вже через мить лунає рівно і зал сприймає аргументовані, переконливі думки оратора. Він полемізує з педагогами минулого, з моїми висновками, висловлює думку на підтримку результатів дослідження.

Десь у архівах залишилась стенограма і аудіозапис цієї промови. В пам'яті стерлись деталі, але відтінки почуттів радості, піднесення, які ми переживали у хвилини спілкування після захисту, й досі зігрівають.

Струманський Василь Петрович відійшов у вічність. На відстані часу ще більше переконуєшся, що це була непересічна особистість, іноді не зрозуміла

для оточуючих цілісна і вольова людина. Мені здається, що оцінка його життєдіяльності повинна доповнюватись ще кількома суб'єктивними судженнями.

Останні роки життя Василя Петровича було непростими. Хвороба постійно нагадувала про себе. Він страждав, усвідомлюючи її несумісність із життєвими (духовними) планами і переживав страх перед неминучим. Його реальне «Я» працювало у звичному режимі, а підсвідомість постійно повертала до проблеми здоров'я. В розмовах висловлював думку про неминучість... Пригадую випадок, коли ми відвідали Василя Петровича у лікарні. Виснажений хворобою, він лежав у звичайній палаті, справа біля вікна. На тлі жовтого, худого обличчя нас зустріли темні, розумні, глибоко занурені очі. Ми намагались жартувати, не надавати цьому значення, вірити в одужання. Однак наступав соціально-психологічний феномен, який потребує філософського осмислення – це відхід у інший вимір буття.

Тож спробуємо сказати про це, скориставшись методологією Василя Петровича Струманського.

Доля і смерть – проблеми, які традиційно присутні в емпіричному досвіді українського люду (тай не тільки). Упродовж тривалого часу відбувається антропоморфізація явищ природного і соціального життя, в. т. ч. долі і смерті. У традиціях великих культур існував культ (культура) вмирання. Був він і у древніх наших поселян. На межі земного життя і вічності людина усвідомлювала свій відхід як трансформацію земного буття у таку ж, але вічну форму абсолютного простору і свободи. Християнство наповнило цей процес філософією життя в умовах Царства Небесного.

В міру того, як людське мислення діставало самостійність, зазначені проблеми набули філософського звучання. Серед великих мислителів, які допомагали людям усвідомити своє життя і осмислити відхід з нього: Конфуцій, Сократ, Арістотель, Платон, Кант, Гегель та багато інших.

Великий Лао-цзи говорив: «Людина, яка знає про інших – розумна, але та, що знає про себе, – розумніша». Василь Петрович знав себе, свою проблему,

свій біль. Але при цьому, перемагаючи страждання і страх, перебував у стані високої духовності, творив.

У 2001 році одна з останніх його статей була присвячена осмисленню проблеми вічного. Вона так і називалась: «Проблеми вічного і історичного характеру в структурі процесів земного буття людського індивіду» [6]. Перечитуючи її, я раптом ловлю себе на думці, що ніколи не спілкувався з Василем на цю тему. Ми живемо на фундаменті досвіду нашого народу, але не завжди усвідомлюємо, що у своїх діях є часткою його ментальності, його історичного досвіду, який перцептивно працює у сучасному, актуальному світі, формує настанови, стилі поведінки, водночас проектує відхід у вічну свободу духу. Перцепцію (perception) – несвідомо, але працює і через стани свідомості і переживань проектує траєкторію розвитку незалежних від свідомості речей вічного.

У своїх останніх статтях він розмірковує в контексті євангельського розуміння істини, з позиції християнського ідеалу. Він звертався до нас зі словами «земляни». Отже, усвідомлював конечність і відхід у абсолют простору, свободи і нескінченності, а відтак, можливо, десь і прогнозував наше співжиття: він у вічності та абсолютної свободи, ми – у просторі земного життя у прагненні пізнання і усвідомлення істини.

Василь Петрович прагнув її усвідомити як основу духу, сутність якого у самій Людині, її інтелекті, здоров'ї, пізнавальних можливостях, духовних орієнтаціях, організації міжособистісного співжиття, морально-етичному устрої суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соловей М. В. Етнопедагогіка Василя Струманського: окремі аспекти змісту у створенні виховного середовища сучасної школи / М. В. Соловей // Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів: матер. всеукр. наук.-метод.

семінару (Хмельницький, 12 березня 2008р.). – Хмельницький: ХГПА, 2008. – С. 87-91.

2. Из программы КПСС, принятой XXII съездом КПСС в 1961г. // Хрестоматия по педагогике. – М. : Просвещение, 1967. – С. 391.

3. Там само.

4. Струманський В .П. Не доводить радість до ейфорії. Світоглядний принцип народності у підготовці вчителя / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1993. – № 3. – С. 13-14.

5. Ушинський К. Д. Досвід педагогічної антропології: вибрані педагогічні твори у двох томах / К. Д. Ушинський. – М. : Педагогіка, 1974. – Т. 1. – С. 51-124.

6. Струманський В. П. Проблеми вічного і історичного характеру в структурі процесів земного буття/ В. П.Струманський // Бізнес на Поділлі: стратегія, організація, ефективність: матер. наук.-практ. конф. – Хмельницький: НВП «Еврика», 2001. – С. 238-241.

Микола Соловей,

кандидат педагогічних наук, доцент

м. Хмельницький

Життєві стежки Василя Струманського

Десять років відділяє нас від того дня, коли покинув наш колектив Василь Петрович Струманський, доктор педагогічних наук, професор, пішов у вічність. Не збудися вже його заповітній мрії – стати академіком, але образ його залишився в нашій пам'яті. Завжди підтягнутий, енергійний, діловий, ініціативний, завжди прямий, принциповий, з власною думкою про наукові і життєві проблеми, вимогливий, толерантний і привітний до розумних, умілих, старанних і нетерпимий до ледарів і брехунів. Ставив завжди високу планку, й інтелектуальну, й моральну, як до себе, так і до оточуючих.

Виходець із селянської сім'ї, із самої гущі народної, Василь Петрович зробив етнопедагогіку і національне виховання основним предметом своїх наукових інтересів.

Народився В. П. Струманський 1 червня 1947 року в мальовничому селі Чабанівка Кам'янець-Подільського району. Селянської праці не цурався, завжди допомагав батькам поратися по господарству, доглядати чималий фруктовий сад, город, пасіку. Любив музику, спорт, техніку, захоплювався українськими піснями, обрядами, краєзнавством, шанував народні традиції. А найбільше любив учитися. Широкий спектр пізнавальних інтересів привів його до Київського інституту народного господарства, сільськогосподарської академії. Викладання в Кам'янець-Подільському сільськогосподарському технікумі зародило в ньому інтерес до педагогіки, який став надалі визначальним. Перші навчальні посібники, підготовлені В. П. Струманським, стосувалися проблеми поліпшення знань учнів за допомогою новітніх форм контролю («Програмований контроль знань учнів з предмета «Основи наукової організації управління в колгоспах і радгоспах» (1976 р.), «Програмований контроль знань учнів з предмета «Економіка, організація і планування сільськогосподарського виробництва» (1976).

Навчання в аспірантурі та докторантурі привело його творчий шлях до дослідження проблем політехнічної освіти: за період 1977-1990 рр. виходить у світ 6 монографій відповідної тематики.

90-і роки ХХ століття ставлять на порядок денний питання відродження народності, українознавства. В. П. Струманський із головою поринає в світ улюблених захоплень. Це саме те, що цікавило його з дитинства. Монографії, статті, виступи на різноманітних конференціях, навчальні та методичні посібники, робота в обласному інституті післядипломної освіти, Школі організаторів виховної роботи – це реалізація його потенціалу ставлення до рідного краю, його проблем. Він відразу застерігав від профанації справи національного виховання (через надмірну фольклоризацію, часто невмілу, а тому неякісну), вважав, що національна освіта – поняття набагато ширше, ніж

вивчення української мови, історії і культури, вітав появу Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української духовності (2000 р.), намагання формувати в дітях і молоді громадянські якості. З питань народознавства підготував методичні посібники і хрестоматію, програму з «Етнопедагогіки» для студентів педагогічних ВНЗ, яка використовується в різних закладах, в тому числі і в нашому університеті. Широкий інтерес педагогічної громадськості викликав навчальний посібник В. П. Струманського «Виховна робота в національній школі» (1997 р.).

І це далеко не повний перелік педагогічної спадщини В. П. Струманського (від 260 до 350 публікацій). Скласти повний – завдання сучасних молодих істориків педагогіки. Коло його науково-педагогічних інтересів дуже широке: культура праці та політехнізація навчання, сучасні проблеми педагогіки, історія педагогіки, актуальні питання підготовки учительських кадрів, народознавство, громадянське виховання, соціалізація особистості тощо. Василь Петрович був учасником 149 наукових конференцій: міжнародних, всесоюзних, всеукраїнських, регіональних, університетських.

І хоч невблаганна доля зупинила творчий злет професора, доктора педагогічних наук Струманського Василя Петровича, його праці ще довго залишатимуться актуальними, слугуватимуть розв'язанню питань модернізації навчання і виховання у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, їхня наукова цінність зміцнюватиме потенціал педагогічної науки Української держави.

Е.І. Федорчук,

кандидат педагогічних наук,

доцент Кам'янець-Подільського

національного університету імені

Івана Огієнка

Пам'яті Друга

Познайомився з Василем Струманським в день його зарахування до аспірантури. Незважаючи на різницю у віці, знайшли багато спільного. Любов до села, служба в армії, навчання в інститутах, робота за направленням, аспірантура.

Науковим керівником Василя був мій родич, доктор педагогічних наук, професор Київського університету імені Т. Шевченка Дмитро Лаврович Сергієнко, який сам пройшов подібний життєвий шлях та ще й військові дороги. Він був дуже високої думки про свого аспіранта, напрочуд тактовного, вихованого, розумного, талановитого, надзвичайно здібного, старанного та працьовитого.

Василь часто бував у нашій сім'ї, консультувався у Дмитра Лавровича. А той навмисно запрошував Василя саме додому, щоб ще й погодувати аспіранта. Прекрасний характер Василя дав змогу так влитися у нашу сім'ю, що й багато років потому, як пішов з життя Дмитро Лаврович, він завжди був бажаним гостем у нашій оселі. Діти з нетерпінням чекали приїзду нашого «дяді Васи».

Василько був закоханий у свій рідний край, постійно запрошував на гостини. У складний Чорнобильський рік його сім'я майже два місяці приймала мою маму з молодшим п'ятирічним сином у себе на Хмельниччині, за що ми безумовно, були вдячні як Василю, так і його родичам, щирим та гостинним.

Ми були приємно вражені його турботою за долю своїх рідних, прагненням їм допомогти. Рідні пишалися Василем, а нам було приємно дарувати їм добрі слова про розумного, принципового і скромного Васю.

Захист Василем кандидатської та докторської дисертацій свідчив про те, що належним чином його знання та старання знайшли свою високу оцінку у наукової громадськості України.

У наших спогадах та серцях назавжди залишиться образ прекрасного товариша і друга, талановитого науковця Василя Петровича Струманського.

Світла йому пам'ять

Валерій Кращенко,
кандидат технічних наук,

м. Київ

СЛОВО ПРО ДРУГА

Людина не вічна на цій землі.

А діла, які вона залишає по собі, -
ото корінь життя людського,
з якого згодом проросте
молоде буйне пагіння...

І.Цюпа

Багатогранне обдарування талановитого подільського митця Василя Петровича Струманського викликає у всіх, хто його знав, подив і захоплення.

Його життєве кредо можна процитувати словами великого Леонардо да Вінчі: «Будь-яке гарно прожите життя – є довге життя».

Щоб найточніше й наймісткіше охарактеризувати особистість Василя Петровича, слід сказати, що завжди віддавав перевагу духовному над матеріальним, а найвищою інстанцією духовного спілкування була для нього книга.

У психологічному портреті Василя Петровича, що вимальовується із моїх спогадів про нього, вражає вміння людини радіти життю, відкидати шаблони, бути справжнім, як є.

Чистота душі, надійність, любов до людей, до світу, органічне поєднання доброзичливості й толерантності з твердістю в принципових питаннях – головне в його людській характеристиці.

Його чесноти – розум і життєва мудрість – природна, щира, були завжди спрямовані на добро.

Василь Петрович належав до тих особистостей, з якими зустрівшись один раз, уже не можеш обійтися без спілкування з ними. Так було і в наших з ним стосунках. Він прийшов на роботу в педагогічний колектив Кам'янець-Подільського радгоспу-технікуму в 1973 році. З того часу і до останніх днів

життя ми підтримували теплі, дружні відносини. Можливо, цьому сприяла також та обставина, що мешкали ми в одному гуртожитку по вулиці Кірова, 2-а, що в Старому місті; інколи за цікавими розмовами та дискусіями проводили вечори. Я, тим більше, цінив дружбу з Василем Петровичем, тому що він був особливою людиною, яка рідко кого допускала в свій внутрішній світ. Доброзичливий, уважний і ввічливий до оточуючих, в особистому плані Василь Петрович був «закритою людиною». А внутрішній його світ – це справжній Всесвіт...

З-поміж інших його вирізняла глибока ерудиція, величезний гуманізм в широкому розумінні цього слова, загострене почуття справедливості, вміння аналізувати і давати точну, влучну оцінку суспільним процесам, несамовіта працездатність. Його цілеспрямованість у пошуках істини в наукових дослідженнях завжди вражали мене, та й не тільки мене, але й всіх оточуючих. Коли наші службові стежки розійшлися і Василь Петрович працював в університеті, ми продовжували підтримувати дружні стосунки. Мав він особливу рису – притягувати до себе людей, мав тонке почуття гумору. Вмів на рівних говорити з людьми різного віку, навіть з дітьми, представниками різних конфесій, віросповідань, політичних поглядів – і для всіх був цікавим.

Місією, високим призначенням і потребою душі Василя Петровича було бажання якнайкраще підтвердити думку про те, що освіта походить від слова світло, прагнення освітити тим світлом не одну юну душу. Його поважали студенти: «Не в одну голову запала крапля світу й думок од його лекцій, не одна голова стала світліша й ясніша».

Він весь час відчував внутрішню потребу позитивного творення – себе, молоді, світу.

Невтомний працівник на ниві української науки, освіти і культури, автор багатьох наукових досліджень, ерудит, вчений і талановитий педагог, добра і чуйна людина, Василь Петрович Струманський живе у своїх вихованцях, яким він передавав глибокі знання й мудрість, що йшли з душі, повної добра і любові до людини, до усього рідного, українського.

І хоч «секундна стрілка час січе у січку...» Нехай собі. На те він і час, щоб постійно підтверджувати свою безповоротність. Головне, що полотно долі щільно заткане правдивим помислом і чином.

Кожна мить короткого життя Василя Петровича Струманського – це приклад та відповідь сучасникам й нащадкам на питання, заради чого і як повинна жити людина, аби увічнити своє ім'я не марнославством чи миттєвими почестями, а добрими справами.

Такий підхід, вочевидь, дав добрий плід: досяг Василь Петрович вагомих здобутків, залишив нам цінні наукові скарби – дослідження, серед яких є і його книга-хрестоматія «Народознавство Поділля», яку він з великою любов'ю і власними коштами видав у 1995 році у видавництві «Поділля».

Доробок, створений за його задумом, сумірний з великою працею колективу науковців. У ньому – глибокі знання історії, етнографії, народознавства, мови, яскравий талант вченого-просвітника, досконале знання народних звичаїв та традицій, у яких вбачав силу і міць нації.

Ця праця лежить зараз у мене на полиці. Василь Петрович подарував мені один екземпляр, оскільки я з великим задоволенням зробив до видання художнє оформлення палітурки. Його подарунок – як пам'ять про дійсно народного професора, справжнього патріота свого рідного краю, надійного товариша і вірного друга, який залишив помітний слід у моєму житті та житті моєї родини.

Духовними оберегами Василя Петровича були рідне село, батьківська домівка, народні звичаї, а ще віра в силу нескаламучених джерел.

Кілька разів він запрошував мою сім'ю у гості до себе – до його рідного села Чабанівка. Нам особливо імпонувало його непідробне, шанобливе, навіть трепетне ставлення до матері, сестри, племінниць. Залишившись єдиним чоловіком у родині, він замінив і господаря, і батька, і дідуся. Всі рідні мали в його особі надійну опору в житті.

А ще вражала його любов до природи, до того мальовничого краю, де він народився і жив. Будучи людиною надзвичайно заклопотаною, намагався Василь Петрович викроїти бодай день-другий, щоб навідатися до свого рідного

села. Він не цурався ніякої селянської роботи, дуже любив сад, сам доглядав за ним. Пригадую, що у його кімнаті в гуртожитку завжди пахло духмяними подільськими яблуками, якими він частував моїх, тоді ще маленьких, дітей.

Прожив Василь Петрович коротке життя, але залишив гарний слід на рідній землі. Залишив він добру пам'ять про себе як про багатогранну і глибоку особистість, митця в освіті, науці і культурі, професіонала, майстра своєї справи, подвижника, а для мене особисто і моєї родини – щемний спогад про чудову людину, надійного товариша і вірного друга.

Його життя – як зірка, що яскраво спалахнула, та, на жаль, дуже швидко згасла.

Коли залишаюся наодинці із щемкими спогадами про Василя Петровича, інколи на думку приходять слова П. Куліша:

Ходжу-блуджу по городу

Великому-великому.

Хочу відкрити серце я,

Та нікому, та нікому...

То ж хай і надалі не гасне свічка доброї пам'яті мого щирого друга Василя Петровича Струманського

М. М. Новак,

*заступник директора з навчальної
роботи коледжу ПДАТУ*

Спогади про односельчанина

Я пишаюся тим, що батько В. П. Струманського, нині покійний Петро Павлович, був моїм хрещеним батьком. Перша зустріч з 16-річним Василем Петровичем відбулася 19 травня 1963 року в день мого подвійного родинного свята. Цього недільного ранку мене прийняли в ряди піонерської організації. А потім розпочалося весільне дійство в моєї старшої сестри. Серед хлопців-друзьбів в моїх очах особливо вималювався образ підтягнутого, життєрадісного,

кароокого юнака в сірому костюмі та білій сорочці з незгасаючою посмішкою на устах. Пригадую, як світилося радістю його обличчя, коли відбувалися традиційні місцеві обрядові весільні дійства. Вася пильно ловив кожне слово, підспівував з жінками-весільницями.

У той час Василь Петрович був учнем Грушківської середньої школи. Навчався сумлінно, але відмінником не був. Часу не вистачало. В усьому допомагав батькам. Вася був прекрасним футболістом і, взагалі, дружив зі спортом. Симпатичний юнак подобався дівчатам. Пригадую, любив у парубоцькому колі, з властивим йому акцентом, наспівувати популярну на той час пісню:

«Первым делом, первым делом – самолёты,

Ну а девушки? – А девушки потом.»

Як співалося, так і сталося. Безмежно відданий навчанню, а пізніше науковій роботі, Василь Петрович так і не став на весільний рушник. Дотепний жартівник на пропозиції матері та сестри щодо ймовірного одруження відповідав досить аргументовано: «Не пора», «Мух багато», «Холодно» і т. д.

Особисто я пишаюся присутністю В. П. Струманського на власному весіллі. Того червневого дня 1975 року він, демобілізувавшись та приїхавши в село, разом з рідними у військовій формі красувався серед молоді за весільним столом. За плечима, образно кажучи, в нього вже були інститут народного господарства та військова служба. Добре пам'ятаю з яким піднесенням співав Василь Петрович свої улюблені пісні: «Кольцо казачка подарила», «Чорні очки», «Ой у лузі калина стояла».

Василь Петрович був щирим, привітним і доброзичливим у спілкуванні з односельцями. Безмежно закоханий у рідне село. Не мала меж весільна любов до матері – Євдокії Григорівни, яку успадкував, очевидно, від батька-фронтовика Петра Павловича. До речі, обидва відійшли в інший світ у віці 55 років.

Плідно займаючись науковою і викладацькою роботою, Василь Петрович постійно цікавився життям свого рідного села Чабанівка. Понад усе любив

спілкування з природою рідного краю. А праця на домашньому господарстві матері і сестри були чи не єдиною формою відпочинку. Зауважу, Василь Петрович мав не лише світлий розум, був інтелігентною людиною, талановитим вченим-педагогом, але й дбайливим господарем. Працьовиті та вмючі руки не раз ставали доброю підмогою рідним. Домашні квіти, сад, виноградник і пасіка були для нього особливим куточком земного раю. Особисто мені дісталася чимала спадщина від пасіки Василя Петровича, деякі особисті речі, за що я безмежно вдячний його сестрі Галині Петрівні.

Одному Всевишньому відомо, чому він відмовився очолити один з педагогічних вузів Російської Федерації, чому відхилив пропозиції перейти на роботу в інші вузи України, де гарантувалися посади й житло.

Такі риси професора й людини варті наслідування:

- титанічна працьовитість, наполегливість, цілеспрямованість;
- відданість у дружбі;
- цінування родинних стосунків;
- сповідування принципів християнської моралі;
- чесність, непримиренність з проявами аморальності, людяність і принциповість;
- непримиренність до бюрократизму, користолюбства, кар'єризму;
- простота, скромність, широта кругозору, доступність у спілкуванні.

Серед його цінителів були найавторитетніші викладачі українських вузів та обмежене коло студентів-працелюбів, які по-справжньому оцінили вимогливість, порядність, безкомпромісність свого колеги й учителя. «Його боялися студенти, але поважали». – стверджував один з них.

Коротке, але гідне наслідування життя прожили батько і син. Сьогодні поруч з ними вже й матір – Євдокія Григорівна.

Земляки-чабанівчани щиро вдячні нинішньому керівництву вузу, особисто ректору, професору О. М. Завальнюку за розділену біль з рідними та близькими, за всебічну допомогу та підтримку родини Струманських.

Свого часу свою публікацію під назвою «Дорога у вічність» я закінчив словами: «Час не зітре в пам'яті земляків ім'я вченого, патріота, великого працелюба і просто людини – Василя Петровича Струманського».

А. В. Севастьянов,

житель с. Чабанівка

Спогади про дядька

Коли підходять грудневі дні, спогади про Василя Петровича, а для мене дядька Василя, нахлинають все більше. 6 грудня Україна святкує День Збройних сил України, та для нашої сім'ї він не святковий, оскільки в цей день помер наш дорогий дядько Василь. Кажуть час лікує рани, але це не завжди так. Проходячи повз Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, у мене стискається серце, перехоплює подих, складається відчуття, що я його побачу, а коли зустріну викладачів, з якими він працював, ледве стримую сльози.

Переглядаючи його книги, особисті записки, серед яких знаходиться безліч подяк на ім'я ректора за участь Василя Петровича в конференціях на території України та зарубіжжя (Польщі, Росії, Білорусії, Узбекистану, Чехії), усвідомила, що його знало багато людей, які цікавилися ним і цінували його працю, оскільки знали його як справедливу та розумну людину. На жаль, до рук потрапили і заяви студентів, які мали непорозуміння з Василем Петровичем за вимогу знань.

І сама коли була студенткою не завжди розуміла його. Коли просила допомоги з курсової чи реферату і прагнула, як і будь-який студент, дещо схитрувати та знайти вже готовий матеріал, то Василь Петрович кликав мене до бібліотеки, куди я бігла підстрибуючи, чекаючи отримати там вже написаний реферат чи курсову, а переді мною лежали стопки книг, де я сама повинна була знайти потрібну інформацію. Тоді я його не розуміла. А на сьогодні я йому вдячна.

Велику увагу він приділяв родині, племінницям. Пам'ятаю, як була малою, Василь Петрович, їдучи до Києва, наказував мені вчитися на «5» і за це він привезе мені із зоопарку мавпу. Прикладала усіх зусиль, намагаючись виконати його прохання. Коли він повернувся, на обличчі була усмішка і жартівлива відповідь: «Мав привезти, але подумав, що вона може розірвати всі подушки». Наступного разу обіцяв мені ведмедя, який буде везти мене на спині в школу, а в зубах нести сумку. Уявивши собі таку картину та що це побачать однокласники, намагалася вчитися. Це смішно, але як йому вдавалося знаходити підхід до будь-яких ситуацій.

Його в селі любили старі люди, яких він умів вислухати, турбуватися через їхні недуги. Та найголовніше він умів знайти слова, які їх підбадьорювали.

Я картаю себе, бо багато в чому його не слухала, не прислухалася до порад, які тільки тепер згадую і відчуваю в них нагальну необхідність.

Усе своє життя, віддане науці, В. П. Струманський працював на благо інших, чинив так, як би вчинила кожна людина, яка з гідністю носить звання професора.

Пом'янемо його добрим словом. Нехай земля йому буде пухом.

Горбняк І. І.,

племінниця В. П. Струманського

Спогади про вчителя

Я добре пам'ятаю з чого починалась наша робота з Василем Петровичем – банально з курсової роботи про виховання на основі народної педагогіки, яку професор оцінив найвищим балом і запропонував у подальшому писати дипломну роботу на ту ж тему. Знаючи, що я працівник бібліотеки, Василь Петрович Струманський пропонував обрати інші теми, які були б актуальними для моєї професії. Робота над дипломною роботою проходила легко, хоча

спочатку однокурсники дивувалися як в мене вистачило мужності писати у Струманського. Хоча екзамени з педагогіки здавалися не з першого разу, спогади про них залишилися теплі. Пам'ятаю, одного дня ми з однокурсницею запізналися на консультацію. В нас була причина запізнення, але ми в один голос висловили різні версії, на що професор одразу дав визначення нашим поглядам на ситуацію, що характеризувало його як тонкого психолога.

Завжди приємно згадую як Василь Петрович після захисту дипломних робіт подарував троянди, і не просто, щоб звільнити руки, а від душі. Його настанови ніколи не забуваються.

Світлана Яненко,

колишня студентка

історичного факультету

Спогади про учня

Василь Петрович навчався в Чабанівській школі, закінчив 8 класів. Завжди старанно виконував домашні завдання. Дисциплінований. На уроках історії, географії був активним, відповідав не тільки за підручником, а відчувалося, що користувався й додатковою літературою. Відповіді були чіткі, впевнені. Мав прекрасну пам'ять. Пояснення учителя на уроці міг повторити слово в слово.

Василь Петрович користувався авторитетом серед учнів, учителів. Був напрочуд серйозним. Скромність прикрашала його.

Завжди брав участь у різних заходах, які організовувалися в школі, позакласній та позашкільній роботі.

Нестерук Н. І.,

колишня вчителька історії та географії

Чабанівської ЗОШ

Наукові праці Василя Петровича Струманського

Окремі видання

1. Программированный контроль знаний учащихся по предмету «Основы научной организации управления в совхозах и колхозах» : метод. рек. / В. П. Струманский. – К., 1976. – 55 с.

2. Программированный контроль знаний учащихся по предмету «Экономика, организация и планирование сельскохозяйственного производства» : метод. рек. / В. П. Струманский. – К., 1977. – 98 с.
3. Экономика, организация и планирование сельскохозяйственного производства : метод. рек. по программированному контролю знаний слушателей школ повышения квалификации / В. П. Струманский. – К., 1979. – 73 с.
4. Формирование политехнических умений и навыков культуры труда у учащихся средней специальной школы : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В. П. Струманский. – К., 1982. – 23 с.
5. Актуальные проблемы теории и практики коммунистического воспитания подросткового поколения в условиях развитого социализма / В. П. Струманский. – Каменец-Подольский, 1984. – 24 с.
6. Учебно-воспитательная практика студентов : метод. рек. / В. П. Струманский, А. Н. Копчук, Н. Ф. Остапенко, В. Н. Лабузова. – Каменец-Подольский, 1984. – 31 с.
7. Комплексная система управления качеством подготовки специалистов : контрольно-учетная книжка студента-практиканта / В. П. Струманский. – Каменец-Подольский, 1985. – 48 с.
8. Общественно-педагогическая практика студентов I-III курсов : метод. рек. / подгот.: А. Н. Копчук, А. Ф. Суровый, В. П. Струманский, Э. И. Федорчук. – Каменец-Подольский, 1985. – 24 с.
9. Методические рекомендации по совершенствованию политехнической подготовки кадров средней квалификации / сост. В. П. Струманский. – К. : РНМК, 1988. – 35 с.
10. Развитие ленинского принципа политехнизации школы в свете решений февральского (1988 г.) Пленума ЦК КПСС : метод. рек. в помощь лектору по пропаганде решения февральского (1988 г.) Пленума ЦК КПСС. – Хмельницкий : Знание, 1988. – 48 с.

11. Реализация марксистско-ленинского принципа политехнизма в условиях реформы школы / В. П. Струманский. – К. : Знание, 1988. – 16 с.
12. Совершенствование политехнической подготовки кадров средней квалификации : метод. рек. / В. П. Струманский. – К., 1988. – 48 с.
13. Общетрудовая политехническая подготовка учащихся техникумов / В. П. Струманский. – Львов : Вища школа, 1989. – 148 с.
14. Развитие теории и практики политехнического образования в средних специальных учебных заведениях Украинской ССР (1917-1987 гг.) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук / В. П. Струманский. – М., 1989. – 36 с.
15. Теорія і практика політехнічної освіти : навч. посіб. / В. П. Струманський. – Харків : ХДПІ, 1989. – 48 с.
16. До питань народознавства Поділля : навч. посіб. / за ред. В. П. Струманського. – Хмельницький : Обласний інститут удосконалення вчителів, 1992. – 68 с.
17. Народознавство Поділля : бібліогр. покажч. / уклад. В. П. Струманський. – Хмельницький, 1992. – 76 с.
18. Народознавство : програма курсу для пед. навч. закл. України / уклад. В. П. Струманський. – К. : РНМК, 1992. – 12 с.
19. Українознавство : програма і метод. рек. До вивчення курсу у вищ. навч. закл. / уклад.: В. П. Струманський, І. В. Мартинюк. – К. : НМКВО, 1992. – 28 с.
20. Етнопедагогіка : програма і робочі плани / уклад. В. П. Струманський. – К. : НМК ВО, 1993. – 64 с.
21. Нариси народно-побутового життя подолян / В. П. Струманський. – Хмельницький, 1994. – 101 с.
22. Науково-теоретичні основи й емпіричні засади педагогічної самодіяльності української людності : текст лекції. – К. : ІСДО, 1994. – 35 с.

23. Народознавство Поділля в питаннях і відповідях : навч. посіб. / за ред. В. П. Струманського. – Хмельницький, 1995. – 30 с.
24. Народознавство Поділля : хрестоматія / В. П. Струманський. – Хмельницький : Поділля, 1995. – 448 с.
25. Виховна робота в національній школі : навч. посіб. / В. П. Струманський. – К. : ІЗМН, 1997. – 184 с.
26. Духовність і технічний прогрес: проблема гармонізації : монографія / В. П. Струманський. – Вінниця, 1997. – 348 с.
27. Слово в золотій оправі: антологія усної народної творчості подолян / [упоряд.: В. Є. Берека, О. С. Вітязь, В. Ю. Іова та ін; за ред. В. П. Струманського]. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 1998. – Вип. 1. – 150 с.
28. На шляху громадянської зрілості : навч.-метод. посіб. / В. П. Струманський. – Хмельницький, 1999. – 186 с.
29. Українські народні побрехеньки / упоряд.: В. П. Струманський, В. В. Сіркізюк. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2002. – 44 с.

Статті

1981

30. Воспитание культуры умственного труда учащихся / В. П. Струманский // Вопросы обучения и коммунистического воспитания в процессе изучения иностранного языка : метод. рек. – Сумы : Сумской гос. пед. ин-т им. А. С. Макаренко, 1981. – С. 18-20.
31. Воспитание культуры управленческого труда / В. П. Струманский // Среднее специальное образование. – 1981. – № 10. – С. 14-15.
32. Ленінські ідеї трудової підготовки учнів у практиці роботи освітніх установ України (1920-1930 рр.) / В. П. Струманський // Радянська школа. – 1981. – № 5. – С. 85-89.
33. Опытническая работа как средство воспитания культуры труда / В. П. Струманский // Школа и производство. – 1981. – № 11. – С. 57-59.

34. Развитие понятия «культура труда» в советской педагогике / В. П. Струманский // Советская педагогика – 1981. – № 11. – С. 157-158.
35. Формирование общих навыков культуры труда в системе предметно-урочных материалов / В. П. Струманский // НИИВШ. – 1981. – С. 12. – (Серия: «Обучение в высшей и средней специальной школе»; вып. 8).

1982

36. Воспитание культуры труда как один из путей улучшения трудовой подготовки учащихся / В. П. Струманский // Вопросы обучения и коммунистического воспитания учащейся молодежи в свете решений XXVI съезда КПСС : тез. докл. и сообщ. к науч. конф. преподавателей «XXVI съезд КПСС и актуальные вопросы обучения и коммунистического воспитания учащейся молодежи» (3-4 февраля 1982 г.). – Сумы, 1982. – С. 72-73.
37. Ефективність виховання культури праці учнів / В. П. Струманський // Методика трудового навчання : респ. наук.-метод. зб. – К. : Рад. школа, 1982. – Вип. 15. – С. 6-13.

1984

38. К вопросу о политехнической подготовке учащихся / В. П. Струманский // Формирование общественной и трудовой активности учащейся молодежи : тез. докл. и сообщ. межвуз. науч.-практ. конф. – Сумы, 1984. – С. 36-38.

1985

39. Роль политехнической подготовки учащихся в совершенствовании процесса профадаптации их к профессиям народного хозяйства / В. П. Струманский // Экономические и организационные проблемы профессиональной ориентации молодежи и её распределение в сфере

матеріального виробництва : тез. докл. респ. науч.-практ. конф. – К., 1985. – Ч. 2. – С. 22-24.

40. Школа на Хмельниччині і трудове виховання учнів в 20-ті рр. / В. П. Струманський // Тези доп. VI Подільської іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський, 1985. – С. 111-112.

1986

41. Комуністичне виховання молоді засобами трудової обрядовості на Кам'яниччині / В. П. Струманський // Проблеми етнографії Поділля : тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1986. – С. 21-23.
42. Особенности формирования понятия «политехническая культура труда» / В. П. Струманский // Совершенствование процесса формирования научных понятий у учащихся школ и студентов педвузов : тез. докл. всесоюз. науч.-практ. конф. – Челябинск, 1986. – Ч. 1. – С. 45-47.
43. Профадаптация выпускников – общая задача школы и предприятия / В. П. Струманский // Школа и производство. – 1986. – № 4. – С. 26.
44. Школа «первых оснований» / В. П. Струманский // Профессионально-техническое образование. – 1986. – № 9. – С. 16-17.
45. Элементы политехнического образования в теории и практике М. В. Ломоносова / В. П. Струманский // М. В. Ломоносов и значение его деятельности для развития просвещения : тез. докл. всесоюз. науч.-практ. конф. – Архангельск, 1986. – С. 93-95.

1987

46. Воспитательные возможности этнографических праздников в трудовом становлении подрастающих поколений / В. П. Струманский // Роль этнографии в идеологической работе и в ускорении социально-экономического развития общества : тез. всесоюз. науч. конф. – Омск, 1987. – С. 79-80.

47. О некоторых вопросах общетрудовой политехнической подготовки учащихся на уроках физической культуры / В. П. Струманский // Тезисы III всесоюз. конф. по физ. воспитанию и школьной гигиене. – М., 1987. – С. 18-19.
48. Об исследовании общетрудовых политехнических качеств / В. П. Струманский // Депонир. в ОНИ НИИ ПВШ Минвуза СССР, № 1351-87. – 26 с.
49. Политехническое образование учащихся средних специальных школ / В. П. Струманский // Депонир. в ОНИ НИИ ПВШ Минвуза СССР, № 1782-87. – 74 с.
50. Реалізація ленінського принципу політехнізму в навчальних закладах Хмельниччини / В. П. Струманський // VII Подільська іст.-краєзн. конф. : тези доп. – Кам'янець-Подільський, 1987. – С. 124-126.

1988

51. В. П. Затонський про підготовку вчительських кадрів / В. П. Струманський // Видатний партійний і державний діяч В. П. Затонський (до 100-річчя від дня народження) : тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 63-64.
52. Идеи А. С. Макаренко о трудовом воспитании в практике реализации реформы / В. П. Струманский // Педагогическое наследие А. С. Макаренко и современные проблемы воспитания молодежи : тез. всесоюз. науч.-практ. конф. с участием педагогов соц. стран. – Москва, 1988. – С. 55-58.
53. Историко-педагогические очерки политехнического образования в средней специальной школе Украины (1917-1988) / В. П. Струманский // ВОИН НИИ ПВШ Минвуза СССР. – 1988. – 22 с.
54. Из когорты революционерів / В. П. Струманський // Радянська школа. – 1988. – № 8. – С. 80-81.

55. Методические предпосылки эффективности процесса формирования политехнических умений и навыков культуры труда у специалистов средней квалификации / В. П. Струманский // Депонир. в ОНИ НИИ ПВШ Гособразования СССР 21.12.1988, № 1777-88. – 19 с.
56. Мощное средство воспитания / В. П. Струманский // Школа и производство. – 1988. – № 3. – С. 9-10.
57. О некоторых путях совершенствования профессиональной подготовки молодого учителя / В. П. Струманский // Депонир. в ОЦНИ «Школа и педагогика» МП СССР и АПН СССР 18.01.1988 г., № 122-88.
58. Оптимізація політехнічного навчання на уроках географії в умовах перебудови загальноосвітньої і професійної школи / В. П. Струманський // Проблеми економічної географії Поділля : тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 194-195.
59. Повышение качества подготовки специалистов на основе принципа политехнизма / В. П. Струманский // Повышение уровня подготовки специалистов на основе интенсификации учебно-воспитательного процесса : матер. межвуз. науч.-метод. конф. – Каменец-Подольский, 1988. – С. 36-37.
60. Политехническая направленность подготовки специалистов среднего звена (1917-1931) / В. П. Струманский // Среднее специальное образование. – 1988. – № 11. – С. 37-39.
61. Политехническое образование учащихся в процессе общественно-полезного производительного труда / В. П. Струманский // Депонир. в ОЦНИ «Школа и педагогика», МП СССР и АПН СССР 18.04.1988, № 122-88. – 14 с.
62. Проблема политехнизма в педагогической системе А. С. Макаренка / В. П. Струманский // Советская педагогика. – 1988. – № 8. – С. 35-37.
63. Проблема политехнической подготовки учительских кадров в педагогическом наследии А. С. Макаренко / В. П. Струманский // Творческое наследие А. С. Макаренко и совершенствование подготовки

- педагогических кадров, посвящ. 100-летию со дня рождения А. С. Макаренка : тез. докл. всесоюз. науч.-практ. конф. – Полтава, 1988. – С. 116-117.
64. Психолого-педагогическая структура процесса формирования общетрудовых качеств политехнического характера / В. П. Струманский // II всесоюз. конф. по эксперимент. психологии : тезисы докл. (13-15 окт. 1989 г.). – Львов, 1988. – С. 96-98.
65. Розвиток лєнінських ідей про політехнізм в організаційно-методичній діяльності В. П. Затонського / В. П. Струманський // Видатний партійний і державний діяч В. П. Затонський : тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 63-64.
66. Совершенствование политехнической подготовки кадров средней квалификации / В. П. Струманский // РУМК ПОССО Минвуза УССР. – 1988. – С. 77-80.
67. Теоретико-методологічні засади формування політехнічних умінь і навичок культури праці / В. П. Струманський // Освітязин. – 1988. – № 12.*

1989

68. Дидактичні принципи початкової освіти в педагогічній системі Т. Г. Шевченка / В. П. Струманський, В. І. Рачковська // Т. Г. Шевченко і Поділля : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. 175-річчю від дня народж. Т. Г. Шевченка. – Кам'янець-Подільський, 1989. – Ч. 1. – С. 69-71.
69. «Долой рутину на фронте просвещения!» / В. П. Струманский // Профессионально-техническое образование. – 1989. – № 4. – С. 88-90.
70. К вопросу о политехнической подготовке учащихся / В. П. Струманский // Формирование общественной и трудовой активности учащейся молодежи в свете основных направлений реформы общеобразовательной и профессиональной школы : тезисы докл. и сообщ. межвуз. науч.-практ. конф. – Сумы, 1989. – С. 152-153.

71. О формировании культуры педагогического труда / В. П. Струманский // Проблемы перестройки высшего пед. образования : тез. докл. науч.-практ. конф., посвящённой 115-летию Глуховского пед. ин-та (27-28 окт. 1989 г.). – Глухов, 1989. – С. 125-127.
72. Перспективні форми трудової політехнічної підготовки учнів в технікумах Західної України / В. П. Струманський // Розвиток освіти і культури
-
- * Сторінки не встановлені у зв'язку з відсутністю документа та можливістю переглянути його de visu
- в західних областях УРСР (1939-1989) : тези доп. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 1989. – Ч. 1. – С. 76-77.
73. Политехническое образование учащихся средних специальных учебных заведений Украины в 20-е гг. как историко-педагогическая проблема / В. П. Струманский // Педагогика. – 1989. – № 1. – С. 18-21.
74. Політехнічна освіта як засіб реалізації завдань екологічного виховання учнівської молоді / В. П. Струманський // Проблеми екології Поділля : тези доп. наук. конф. – Кам'янець-Подільський, 1989. – С. 182-184.
75. Проблемно-історичний аналіз педагогічного кредо Т. Г. Шевченка / В. П. Струманський // Т. Г. Шевченко і Поділля : тези доп. наук.-практ. конф., присвяч. 175-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. – Кам'янець-Подільський, 1989. – Ч. 1. – С.60-61.
76. Проблемы политехнической подготовки кадров в педагогическом наследии Н. К. Крупской / В. П. Струманский // Творческое наследие Н. К. Крупской и современная школа : тез. докл. и сообщ. респ. науч.-практ. конф. – Горловка, 1989. – С. 69-71.
77. Развитие ленинской концепции профессионально-политехнического образования в трудах Н. К. Крупской / В. П. Струманский // Научно-теоретическое наследие Н. К. Крупской и современные проблемы развития педагогической науки : тез. докл. на VII сессии науч.-

- проблемного совета по истории школы и педагогики. – М., 1989. – С. 68-70.
78. Развитие теоретических основ политехнического образования в средней специальной школе в 30-50 годы / В. П. Струманский // Среднее специальное образование. – 1989. – № 4. – С. 39-42.
79. Становление и развитие понятия «политехническая культура труда» в педагогической системе Н. К. Крупской / В. П. Струманский // Идейное наследие Н. К. Крупской и современные проблемы перестройки школы : тез. докл. и сообщ. всесоюз. науч.-практ. конф. – М., 1989. – С. 165-167.
80. Становлення середньої спеціальної освіти в Україні в 20-ті роки / В. П. Струманський // Розвиток школи і педагогічної думки в Україні : тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф., присвяч. 1000-річчю школи Київської Русі. – Ніжин, 1989. – С.112–113.

1990

81. Методика антитезисного анализа профессионально-деловых качеств учителя (на материале автобиографической повести А. И. Куприна «На переломе») / В. П. Струманский // Тезисы докл. и сообщ. науч.-практ. конф. «Купринские чтения», посвящ. 120-летию со дня рождения А. И. Куприна. – Каменец-Подольский, 1990. – С. 160.
82. Некоторые процессуальные вопросы политехнического принципа в средней специальной школе / В. П. Струманский // Взаимосвязь содержания, форм и методов обучения в средних специальных учебных заведениях : сб. науч. труд. – М. : НИИ ВШ, 1990. – С. 62-63.
83. Патриотическое и интернациональное воспитание учащихся на уроках народоведения / В. П. Струманский // Национальные и социально-культурные процессы в СССР : тез. докл. всесоюз. науч. конф. – Омск, 1990. – С. 117-119.
84. Патріотичне виховання учнівської молоді засобами фольклорно-етнографічного свята / В. П. Струманський // Тези доп. наук.-практ. конф.

- «Шляхи дальшого вдосконалення форм і методів патріотичного і інтернаціонального виховання учнівської молоді». – К., 1990.
85. Педагогический анализ политехнических возможностей уроков физической культуры / В. П. Струманский // Депонир. в ОЦНИ «Школа и педагогика» 18.06.1990, № 199-90. – 8 с.
86. Політехнічна освіта в середніх спеціальних навчальних закладах Поділля в умовах перебудови професійної школи / В. П. Струманський // VIII Подільська іст.-краєзн. конф. : тези доп. – Кам'янець-Подільський, 1990. – С. 74-75.
87. Проблема политехнического образования в теоретическом наследии В. И. Ленина / В. П. Струманский // Ленинское наследие и проблемы современного образования : науч.-практ. конф., посвящ. 120-летию со дня рождения В. И. Ленина : тезисы докл. и выступ. – М. : НИИ ОП АПН СССР, 1990. – С. 8-9.
88. Психолого-педагогическая значимость технического творчества в совершенствовании политехнического образования школьников / В. П. Струманский // Психолого-педагогические проблемы научно-технического творчества учащихся : тез. докл. межвуз. науч.-практ. конф. – Нежин, 1990. – Ч. 1. – С. 11-113.
89. Розвиток організаційно-методичних основ середньої спеціальної освіти в технікумах Західної України в 60-80 роки / В. П. Струманський // Розвиток педагогічної освіти і науки в західних областях України : тези наук.-практ. конф. – Тернопіль, 1990. – С. 112-114.
90. Розвиток поняття політехнічна освіта і його сучасний зміст / В. П. Струманський // Радянська школа. – 1990. – № 4. – С. 69-75.
91. Розвиток професійно-політехнічної освіти в Радянській Буковині (80-ті рр.) / В. П. Струманський // 50 років возз'єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною в складі СРСР : тези доп. і повідомл. обл. іст.-краєзн. наук. конф. – Чернівці : Облвидав, 1990.

92. Содержание экспериментальной работы по воспитанию политехнической культуры труда у учащихся техникумов / В. П. Струманский // Депонир. в ОНИ НИИ ПВШ Гособразования 10.04.1990, № 811-90. – 16 с.
93. Структура и содержание процесса формирования прикладных понятий политехнического характера / В. П. Струманский // Депонир. в ОЦНИ «Школа и педагогика» 18.06.1990, № 200-90. – 8 с.
94. Сущность и содержание профессионально-политехнической подготовки учащихся средних специальных учебных заведений / В. П. Струманский // Новые исследования в педагогических науках. – 1990. – № 2. – С. 65-69.
95. Теоретические и методологические основы политехнической подготовки учащихся / В. П. Струманский // Депонир. в ОЦНИ «Школа и педагогика» 5.02.1990, № 29-90. – 120 с.
96. Удосконалення підготовки вчителя до профорієнтаційної роботи засобами політехнічної освіти в педагогічному вузі / В. П. Струманський // Актуальні проблеми професійної орієнтації і технічної творчості учнівської молоді : міжвуз. наук.-практ. конф. : тези доп. і повідомл. – Рівне, 1990. – С. 92-93.
97. Формирование преобразовательного-практического потенциала современного учителя средствами политехнического образования в педагогическом вузе / В. П. Струманский // Совершенствование учебно-воспитательного процесса в школе и педвузе : тез. науч.-практ. конф. «Педвуз и проблемы современной общеобразовательной школы». – Кривой Рог, 1990. – С. 48-49.

1991

98. Гарна книжка з першої спроби / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1991. – № 10. – С. 96.

99. Етапи розвитку політехнічної освіти в технікумах України (1917-1987) / В. П. Струманський // Тези доп. XXXXII звіт. конф. кафедр ін-ту за 1989-1990 рр. – Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 52.
100. З досвіду методичного забезпечення закону рівноваги інтенсивності емоційного сприйняття і віддачі / В. П. Струманський // Формування педагогічної майстерності в системі професійної підготовки майбутнього вчителя : тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф. – К., 1991. – Ч. 2.
101. Использовать народные истоки подготовки детей к труду / В. П. Струманский // Школа и производство. – 1991. – № 10. – С. 48-49.
102. Исторический опыт и современные задачи хозяйственно-бытового воспитания детей в украинской семье / В. П. Струманский // Народная педагогика и современные проблемы воспитания : матер. всесоюз. науч.-практ. конф. – Чебоксары, 1991. – Ч. 1. – С. 88-91.
103. Методи емоційно-логічного забезпечення педагогічного кредо майбутнього вчителя / В. П. Струманський // Вчитель національної школи : тези наук.-практ. конф. – Тернопіль, 1991. – Ч. 1.
104. Опыт и перспективы реализации курса «Народоведение» / В. П. Струманский // Педагоги за национальное возрождение : вопросы истории, теории, практики : тезисы докл. всесоюз. науч.-практ. конф. – Бишкек, 1991. – С. 58-59.
105. Організація методичного забезпечення вивчення народознавства в загальноосвітній школі України / В. П. Струманський // V всеукр. конф. «Розвиток іст. краєзн. в контексті нац. і культ. відродження України» : тези доп. та повідомл. – К. ; Кам'янець-Подільський, 1991. – С. 413-415.
106. Основні напрями організаційно-педагогічної діяльності першого наркома освіти Радянської України В. П. Затонського / В. П. Струманський // Використання спадщини забутих і повернутих діячів науки і культури в навчальному процесі пед. вузу та школи : тези респ. міжвуз. наук.-практ. конф. – Рівне, 1991. – С. 87-88.

107. Педагогические возможности народоведения в активизации процессов национального возрождения : опыт и перспективы реализации / В. П. Струманский // Общечеловеческое и национальное в историко-педагогическом процессе : программа и тез. выступ. её участников. – М., 1991. – С. 30-31.
108. Политехническая подготовка кадров как средство оптимизации перехода к рыночной экономике / В. П. Струманский // Политехническое образование и трудовая подготовка в условиях интеграции науки и производства : тез. сессии Науч. совета по политех. образов. АПН СССР (22-24 окт. 1991 г.). – Ташкент, 1991. – С. 24-25.
109. Розвиток м. Проскурова в останній чверті XIX ст. по програмі «Городового положення» / В. П. Струманський // Хмельницькому 500 : тези наук.-теорет. конф. – Хмельницький, 1991. – С. 13-15.
110. Свіість і совісність в структурі професійно-ділових якостей учителя / В. П. Струманський // Наук.-пед. проблеми підготовки вчителя у вузі : матер. міжвуз. наук.-практ. конф., присвяч. 70-річчю Київського держ. пед. ін-ту ім. М. Горького (31 жовт.-2 листоп. 1990 р.). – К., 1991. – С. 153-154.

1992

111. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді засобами політехнічної освіти / В. П. Струманський // Психолого-педагогічні основи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів : матер. міжвуз. наук.-практ. конф., присвяч. 80-річчю Вінницького держ. пед. ін-ту. – Вінниця, 1992. – С. 85-87.
112. Виховний ідеал людини у філософсько-педагогічній системі Г. С. Сковороди / В. П. Струманський // Проблеми вивчення наукової і художньої спадщини Г. С. Сковороди : тези доп. респ. наук. конф., присвяч. 270-річчю з дня народження укр. поета і філософа. – Харків, 1992. – С. 19-20.

113. Дидактична розробка концепції пансофічної освіти в педагогічній спадщині Я. А. Коменського / В. П. Струманський // Творча спадщина Яна Амоса Коменського і сучасність : тези доп. та виступ. на міжвуз. наук.-метод. конф., присвяч. 400-річчю від дня народження Я. А. Коменського. – Львів, 1992. – С. 45-46.
114. Загальнопедагогічні засади підготовки вчителя до викладання народознавства у школі / В. П. Струманський // Шляхи і засоби підготовки вчителя української мови і літератури на сучасному стані : матер. всеукр. наук.-метод. конф. – Херсон, 1992. – С. 92-93.
115. Идея пансофии в педагогической системе Я. А. Коменского / В. П. Струманский // Я. А. Коменский и современность : тез. респ. конф., посвящ. 400-летию со дня рождения Я. А. Коменского. – Самара, 1992. – С. 111-112.
116. Концептуально-структурні засади вивчення народознавства в педагогічних навчальних закладах України / В. П. Струманський // Вивчення рідної мови і духовний розвиток особистості молодшого школяра в оновленій національній школі : тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф. – Умань, 1992. – С. 85-86.
117. Методичні засади вдосконалення підготовки вчителя на основі історичного досвіду народної педагогіки / В. П. Струманський // Психолого-педагогічна підготовка вчителя у вузі : матер. всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 1992. – С. 45-47.
118. Національно-педагогічні стереотипи українців і їх проекція в культурі слов'янських народів / В. П. Струманський // Наук.-практ. конф. «Культура України і слов'янський світ» : тези доп. і повідомл. – К., 1992. – Ч. 2. – С. 92-93.
119. Пансофическая основа содержания образования в дидактической системе Я. А. Коменского / В. П. Струманский // Я. А. Коменский і педагогічна сучасність : зб. матер. міжнар. наук. конф. – Одеса, 1992.

120. Пансофические идеи Я. А. Коменского как содержательно-компонентная и структурная основа развития теории политехнического образования / В. П. Струманский // Теоретическое наследие Я. А. Коменского и современные проблемы педагогики : тезисы докл. и выступ. на XI сессии Науч. совета АПН по проблемам истории школы и педагогики, посвящ. 400-летию со дня рождения великого педагога. – М., 1992. – С. 96-99.
121. Сімейно-побутове виховання сільських дітей на Поділлі в ХІХ ст. / В. П. Струманський // Проблеми етнографії, фольклору і соціальної географії Поділля : наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 1992. – С. 210-211.
122. Справа всього життя [Я. А. Коменського] / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1992. – № 3-4. – С. 81-83.

1993

123. Гуманітарна і гуманістична освіта вчителя сучасної школи / В. П. Струманський, В. І. Цина // Вища і середня педагогічна освіта : наук.-метод. зб. – К., 1993. – Вип. 16. – С. 39-44.
124. Етнографічні засади емпіричного досвіду виховання і соціалізації молоді на Поділлі / В. П. Струманський // Подільська старовина : наук. зб. – Вінниця, 1993. – С. 401-408.
125. Історичні витоки морально-етичної культури подолян / В. П. Струманський // Культура Поділля: історія і сучасність : матер. II наук.-практ. конф., присвяч. 500-річчю м. Хмельницького (27-29 серп. 1993 р.). – Хмельницький, 1993. – С. 82-85.
126. Концептуальні основи нормативного курсу «народознавство» в педагогічному вузі / В. П. Струманський // Інформаційний листок. – Хмельницький, 1993. – С. 9-12.
127. Концептуально-методична структура курсу «Народознавство» в педагогічному вузі / В. П. Струманський // Актуальні проблеми навчання

- в педагогічному вузі : матер. наук.-практ. конф. – Ізмаїл, 1993. – С. 123-124.
128. Концептуально-методологічні і методичні основи вивчення народознавства в національній школі / В. П. Струманський // Використання народознавчого краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі : матер. наук.-практ. конф. – Глухів, 1993. – С. 3-5.
129. Методичне забезпечення реалізації принципу духовності і народності в роботі сучасного вчителя / В. П. Струманський // Формування творчої особистості вчителя для оновлюваної національної школи : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (27-28 квіт. 1993 р.). – Умань, 1993. – Ч. 1. – С. 74-78.
130. Не доводити радість до ейфорії / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1993. – № 3. – С. 13-15.
131. Подільські Товтри як територіально-географічний чинник ментальності місцевих поселенців / В. П. Струманський // Подільський національний природний парк : доцільність і проблеми створення : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (23-24 верес. 1993 р.). – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 157-158.
132. Проблеми трансформації історичного досвіду соціалізації особистості в структурі сучасного українознавства / В. П. Струманський // Українознавство в розбудові держави : матер. наук.-практ. конф. – К., 1993. – С. 117-118.
133. Програмово-методичний посібник з етнопедагогіки : навч.-метод. комплекс / В. П. Струманський // Інформаційний листок. – Хмельницький, 1993.
134. Реалізація виховного потенціалу народних традицій і звичаїв у формуванні патріотичних почуттів молоді / В. П. Струманський // Українознавство і гуманізація освіти : тези всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю Дніпропетровського ун-ту. – Дніпропетровськ, 1993. – Ч. 1. – С. 105-107.

135. Роль морально-етичних регуляторів народної педагогіки у формуванні правової свідомості підростаючого покоління / В. П. Струманський // Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді : тези всеукр. наук.-практ. конф. – К., 1993.
136. Соціально-історичні та організаційно-педагогічні альтернативи гуманізації освіти сучасного вчителя / В. П. Струманський // Неперервна педагогічна освіта: проблеми та перспективи : тези доп. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 260-262.
137. Спираймося на традиції / В. П. Струманський // Дніпропетровський університет. – 1993. – 7 трав. (№ 17-18). – С. 8-9.
138. Теоретико-емпіричні передумови вдосконалення особистості засобами оптимальної організації педагогічного середовища / В. П. Струманський // Інформаційний листок. – Хмельницький, 1993.
139. Теоретична модель вдосконалення особистості на засадах принципу оптимальної переміни педагогічного середовища / В. П. Струманський // XXXXIII звіт. наук. конф. кафедр ін-ту за 1991-1992 рр. (секція психолого-педагогічних наук) : тези доп. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 3-5.
140. Термінологічний зміст світоглядного принципу народності в роботі національних навчально-виховних структур / В. П. Струманський // Теоретико-методологічні основи формування громадянина України : матер. всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава, 1993. – С. 66-68.
141. Українська народна педагогіка на полі національного розвитку та планетарних процесів олюднення особистості / В. П. Струманський // Матер. наук.-практ. конф. АПН України. – Луцьк, 1993.
142. Формування особистісних переконань майбутнього педагога про гуманістичний тип учителя-вихователя / В. П. Струманський, В. І. Рачковська // Неперервна педагогічна освіта: проблеми та перспективи : тези доп. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 270-272.

1994

143. «Довго сам учись, якщо хочеш навчати інших» : проблемне навчання й виховання у філософських студіях Г. С. Сковороди / В. П. Струманський // Початкова школа. – 1994. – № 11. – С. 47-51.
144. Концептуально-структурний зміст виховання і виховної роботи в прогностичних проєкціях української наукової педагогіки / В. П. Струманський // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 124-128.
145. На засадах ідеалів народу: про виховання підростаючого покоління / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1994. – № 10. – С. 26-27.
146. Народно-побутові уявлення про душу і потойбічне життя у населення Східної Волині / В. П. Струманський // Велика Волинь: минуле й сучасне : матер. міжн. наук.-краєзн. конф. – Хмельницький ; Ізяслав ; Шепетівка, 1994. – С. 373-376.
147. Народно-побутові уявлення українців про становлення й розвиток особистості / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1994. – № 9. – С. 28-30.
148. Організаційно-методичне забезпечення національного компоненту у структурі загальної культури українського вчителя / В. П. Струманський // Тези міжрегіон. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми удосконалення післядипломної освіти педагогічних працівників в аспекті реалізації державної національної програми «Освіта». – Миколаїв, 1994. – С. 115-118.
149. Педагогічна сутність філософських афоризмів Г. С. Сковороди / В. П. Струманський // Г. С. Сковорода – видатний український філософ і просвітитель : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (29-30 листоп. 1994 р.). – Переяслав-Хмельницький ; К., 1994. – С. 61-64.
150. Подільський синдром у структурі педагогічного кредо Т. Г. Шевченка / В. П. Струманський // Духовні витоки Поділля: творці історії краю : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (9-11 верес. 1994 р.). – Хмельницький, 1994. – Ч. 1. – С. 175-177.

151. Ретроспективні засади прогностичного моделювання / В. П. Струманський // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти : наук.-метод. зб. – К., 1994. – С. 85-88.
152. Роль морально-етичних регуляторів народної педагогіки у формі правової свідомості підростаючих поколінь / В. П. Струманський // Матер. всеукр. наук.-метод. конф. «Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської і студентської молоді». – К., 1994. – С. 226-227.

1995

153. Відродження і збереження національної самобутності подільської молоді засобами народознавчих олімпіад / В. П. Струманський // Проблеми духовного і національного відродження на Поділлі : наук. зб. – Хмельницький ; К., 1995. – С. 63-66.
154. До питання про методологічне забезпечення процесів національного виховання української молоді в школі / В. П. Струманський // Матер. наук.-практ. конф., присвяч. 60-річчю з дня проведення першого Укр. пед. конгресу у Львові. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 62-66.
155. Емпіричний синонімізм і наукова сутність понятійного апарату соціалізації молоді на засадах народності / В. П. Струманський // Українська національна ідея: минуле, сучасне, майбутнє : матер. доп. – Одеса, 1995. – С. 157-161.
156. Етнографічна структура і зміст подільського менталітету / В. П. Струманський // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : наук. зб. – Хмельницький : Доля, 1995.
157. Зміст народно-педагогічного компоненту знань в структурі методичної підготовки вчителя трудового навчання / В. П. Струманський // Проблеми підготовки вчителів трудового навчання в умовах відродження національної школи України : матер. наук.-практ. конф. – Кременець, 1995. – С. 58–60.

158. Народно-педагогічна практика розвитку творчого потенціалу української дитини / В. П. Струманський // Розвиток інтелекту і творчості у дітей дошкільного віку : матер. наук.-практ. конф. – Кременець, 1995. – С. 79–80.
159. Народно-побутовий зміст виробничо-господарського життя подолян / В. П. Струманський // Наукові праці історичного факультету. – Кам'янець-Подільський, 1995. – Т. I. – С. 203–207.
160. Організація виховних процесів у національній школі на засадах народності / В. П. Струманський // Українське народознавство і проблеми виховання учнів : матер. наук.-практ. конф. (10-13 жовт. 1995 р.). – К., 1995. – С. 78-80.
161. Передумови сільськогосподарської спеціалізації Подільського краю у народознавчому ракурсі / В. П. Струманський // Матеріали ІХ Подільської іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. міськ. друк., 1995. – С. 456-458.
162. Структура і зміст категорійного апарату політехнізму / В. П. Струманський // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 30-40.
163. Структурно-змістове забезпечення виховання і виховної роботи на засадах національної ідеї / В. П. Струманський // Високі технології виховання : матер. I міжнар. наук.-практ. конф. – Харків, 1995. – С. 92–93.
164. Сутність проблеми духовності в контексті культурологічних процесів відродження української ментальності: проблеми культури і духовності в суспільстві та шляхи їх вирішення / В. П. Струманський // Камертон-ікс. – 1995. – № 15. – С. 32-35.
165. «Учіться, брати мої...» Проблеми всебічного розвитку людини в системі педагогічних поглядів Т. Г. Шевченка / В. П. Струманський // Початкова школа. – 1995. – № 3. – С. 51-53.
166. Формування нового змісту навчання і виховання в школах Шепетівщини в 1920-1930-х рр. / В. П. Струманський // Південно-Східна

Волинь: наука, освіта, культура : матер. регіон. наук.-краєзн. конф. — Хмельницький ; Шепетівка, 1995. — С. 176-178.

1996

167. Експериментальне дослідження ефективності процесів формування політехнічної культури праці / В. П. Струманський // Експериментальна педагогіка в ХХ сторіччі : матер. наук.-практ. конф. — К., 1996. — С. 111-113.
168. Емпірична практика фізичного виховання через українські народні ігри та забави / В. П. Струманський // Початкова школа. — 1996. — № 10. — С. 27-30.
169. Історичні проєкції функціонального змісту педагогічної самодіяльності українців на процеси духовного відродження нації / В. П. Струманський // Матер. регіон. наук.-метод. конф. «Методологічні і практичні проблеми гуманітарної освіти та виховання дітей в національній системі освіти». — Сєверодонецьк, 1996. — С. 144-148.
170. Культурологическая сущность и воспитательный потенциал народных педагогических традиций / В. П. Струманский // Культурные парадигмы переходных эпох : матер. науч.-теорет. конф. — Одесса : ОГПУ, 1996. — С. 54-59.
171. Методологія і методика історико-педагогічного дослідження / В. П. Струманський // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 2. — С. 141-146.
172. Освітні принципи соціалізації особистості на засадах духовної і матеріальної культури української нації / В. П. Струманський // Образование в современном обществе: проблемы, теория, практика : междунар. науч.-практ. конф. — Одесса, 1996. — С. 74-77.
173. Олюдження особистісної структури зростаючої молоді на культурно-історичних традиціях українського народу / В. П. Струманський // Культура і екологія юнацтва. — Хмельницький, 1996.

174. Педагогіка народно-побутового життя української людності / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1996. – № 9. – С. 31-50.
175. Педагогічна сутність сімейно-побутової практики соціалізації особистості в українській громаді / В. П. Струманський // Порадник в організації роботи з батьками : для керівників навчально-виховних закладів освіти, вихователів, класних керівників та керівників гуртків. – Хмельницький, 1996.
176. Педагогічні погляди Лесі Українки / В. П. Струманський // Початкова школа. – 1996. – № 2. – С. 48-51.
177. Педагогічні можливості шкільної бібліотеки в організації навчання і виховання дітей та молоді на засадах народності / В. П. Струманський // Шкільна бібліотека, її роль в розбудові національної школи : посіб. для методистів у рай-, міськво, керівників шкіл, шкільних бібліотекарів. – Хмельницький, 1996.
178. Педагогічний зміст морально-ціннісних орієнтацій учнівської молоді / В. П. Струманський // Культура і екологія юнацтва. – Хмельницький, 1996.
179. Проблема олюднення соціального індивіда в умовах науково-технічного поступу / В. П. Струманський // Проблеми гуманізму і духовності в контексті науково-технічного поступу : тези доп. наук.-практ. конф. (15-16 жовт. 1996 р.). – Вінниця, 1996.
180. Проблема оптимізації процесу формування національної самосвідомості в учнів загальноосвітньої школи / В. П. Струманський // Виховання національної свідомості в школярів : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (8-9 жовт. 1996 р.). – К., 1996. – С. 9-12.
181. Проблеми становлення і розвитку ідей національного виховання в національній школі України / В. П. Струманський // Національна школа України: закономірності становлення і розвитку : матер. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 1996.

182. Реалії і перспективи підготовки у вищій педагогічній школі України вчителя гуманітарного типу / В. П. Струманський // Вища освіта в Україні : реалії, тенденції, перспективи розвитку. – К., 1996. – Ч. 3.
183. Соціально-побутове тло єврейської присутності в Могилеві-Подільському в ХІХ ст. / В. П. Струманський // І Могилів-Подільська краєзн. конф. – Могилів-Подільський, 1996. – С. 113-118.

1997

184. Гуманістичне тло української ментальності в контексті соціально-історичних змагань запорозького козацтва / В. П. Струманський // Запорозьке козацтво в українській історії, культурі та національній свідомості : матер. міжнар. наук. конф. – К. ; Запоріжжя, 1997. – С. 18-22.
185. Гуманістичний потенціал профілактики дитячої наркоманії на засадах принципу системності / В. П. Струманський // Сучасні підходи та моделі розв'язання попередження правопорушень, наркоманії серед учнівської і студентської молоді : зб. наук. ст. та матер. передового досвіду. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 37-39.
186. Дуалістична суть філософії людини Г. С. Сковороди / В. П. Струманський // Міжнародна наук. конф., присвяч. 275-ій річн. від дня народж. Григорія Сковороди : матер. конф. – Переяслав-Хмельницький, 1997. – С. 40-43.
187. Етнічна мозаїка Подільського краю: сторінки історії / В. П. Струманський // Хмельниччина : Дивокрай : наук.-краєзн. альманах. – Хмельницький, 1997. – Вип. 2. – С. 7-11.
188. З історії обрядових дійств при народженні дитини в Старокостянтинівському краї / В. Струманський, І. Горбняк // Старокостянтинів і край в просторі і часі : матер. всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. «Велика Волинь», присвяч. 470-річчю від дня народж. князя К. В. Острозького. – Хмельницький ; Старокостянтинів ; Самчики.– 1997. – С. 211-215.

189. Зміст просвітницької роботи Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту в 20-х рр. / В. П. Струманський // Кам'яничина в контексті історії Поділля : наук. зб. – Кам'янець-Подільський, 1997. – Т. 1. – С. 31-32.
190. Інноваційне забезпечення розуміння вчителем суті національного виховання в системі неперервної освіти / В. П. Струманський // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми : матер. міжнар. наук.-практ. конф. : у 6-ти кн. (28-31 жовт. 1997 р.). – Чернівці, 1997. – Кн. 5.
191. Методичні основи організації виховних процесів в національній школі на засадах народності / В. П. Струманський // Саприкін В. Управління процесом відродження і розвитку національної самосвідомості у загальноосвітній школі : метод. рек. – Сімферополь, 1997. – С. 28-30.
192. Морально-побутові обереги стародавніх подолян / В. Струманський, В. Бохонюк, В. Горбняк // Хмельниччина: роки становлення та поступу 1937-1997 рр. : матер. всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. – Хмельницький, 1997. – С. 444-446.
193. Морально-ціннісне орієнтування виховної роботи / В. П. Струманський // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 137-144.
194. Морально-ціннісне орієнтування виховної роботи / В. П. Струманський // Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. – К., 1997. – С. 27-29.
195. На засадах народності / Василь Струманський // Педагогічний вісник. – 1997. – № 2 (3). – С. 9-11.
196. Народна практика будівництва житла на Старокостянтинівщині / В. П. Струманський // Старокостянтинів і край в просторі часу: матер. всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. «Велика Волинь». – Хмельницький ; Старокостянтинів ; Самчики, 1997.
197. Народознавча робота в школах Хмельниччини на початку 90-х років / В. П. Струманський // Хмельниччина: роки становлення та поступу

- 1937-1997 : матер. всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. – Хмельницький, 1997. – С. 306-311.
198. Науково-методичні засади актуалізації проблеми етнічної свідомості зростаючого покоління / В. П. Струманський // Іван Огієнко (митрополит Іларіон) і виховання національно-свідомої особистості : наук. доп. всеукр. наук. конф. – К., 1997. – С. 167-172.
199. Організаційно-методичне забезпечення національної ідеї в системі підготовки і перепідготовки сучасного вчителя / В. П. Струманський // Освіта і управління. – 1997. – № 1. – С. 93-98.
200. Орієнтована програма роботи науково-методичного семінару методистів рай- (міськ-) ВО, керівників позашкільних навчально-виховних закладів з проблем профілактики та попередження шкідливих звичок «Педагогічні основи організації здорового способу життя учнівської молоді» / В. П. Струманський // Педагогічні основи організації здорового способу життя учнівської молоді : посібник. – Хмельницький, 1997.
201. Основні напрямки організації змісту роботи шкільної бібліотеки / В. П. Струманський // Шкільна бібліотека – досвід і пошуки : матер. з досвіду роботи шкільних бібліотек. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 4-8.
202. Педагогічна пропедевтика асоціального змісту наркологічної ситуації в учнівському осередку / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1997. – № 9. – С. 23-27.
203. Природно-географічна зумовленість формування основних ментальних ознак подільського люду / В. П. Струманський // Хмельниччина: роки становлення і поступу 1937-1997 : матер. всеукр. іст.-краєзн. конф. – Хмельницький, 1997. – С. 441-443.
204. Роль і значення шкільної бібліотеки у пізнанні учнівською молоддю історії та культури українського народу / В. П. Струманський // Матер. всеукр. наук.-практ. конф. «Роль шкільної бібліотеки в системі національної освіти України» : тези доп. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 18-20.

205. Соціально-гуманітарні аспекти формування суспільної ідеології як основи українського державотворення / В. П. Струманський // Соціально-гуманітарна освіта в Україні та шляхи її розбудови : матер. всеукр. наради зав. кафедр соціально-гуманіт. дисц. – К. : Генеза, 1997.
206. Соціально-педагогічні аспекти проблеми наркотизації учнівської молоді / В. П. Струманський // Педагогічні основи організації здорового способу життя учнівської молоді : посібник. – Хмельницький, 1997.
207. Стан розвитку освіти на Старокостянтинівщині в XVII-XIX ст. / В. П. Струманський // Старокостянтинів і край в просторі часу : матер. всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. «Велика Волинь», присвяч. 470-річчю від дня народж. князя К. В. Острозького. – Хмельницький ; Старокостянтинів ; Самчики, 1997. – С. 162-165.
208. Структура і зміст виховного середовища української народної педагогіки / Василь Струманський // Педагогічний вісник. – 1997. – № 3(4). – С. 6-8.
209. Теоретико-методологічні орієнтири концептуального забезпечення виховання і виховної роботи в українському суспільстві / В. П. Струманський // Academia на пошану професора Л. А. Коваленка (до 80-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський, 1997. – Ч. 2. – С. 164-167.
210. Філософія національної ідеї як методологічна основа реформування змісту освіти у вищій школі України / В. П. Струманський // Філософія освіти в сучасній Україні : матер. всеукр. наук.-практ. конф. «Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні» (1-3 лют. 1997 р.). – К., 1997. – С. 99-103.
211. Філософсько-методологічні засади виховання громадянських почуттів і національної самосвідомості / В. П. Струманський // Педагогічна практика та філософія освіти : матер. міжн. наук.-практ. конф. – Полтава : ПОПОПП, 1997. – С. 122-125.

1998

212. Виховання культури підприємництва в школах Хмельниччини / В. П. Струманський // Підприємництво на Хмельниччині: історія й сучасність : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (3-4 лип. 1998 р.). – Хмельницький, 1998. – С. 250-258.
213. Емпірична суть особистісних орієнтацій Т. Г. Шевченка на образ всебічно і гармонійно розвиненої людини / В. П. Струманський // Т. Г. Шевченко і сучасність : матер. конф. – Луганськ, 1998. – С. 23-25.
214. Звичаєве право в контексті підготовки молоді до громадсько-товариського життя в структурах народного повсякдення / В. П. Струманський // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 2 (4). – С. 308-315.
215. Народно-побутовий устрій внутрісімейного життя українських родин в землях Східної Волині / В. П. Струманський // Поділля і Південно-Східна Волинь в роки визвольної війни українського народу середини XVII століття : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (19 верес. 1998 р.). – Стара Синява, 1998. – С. 253-255.
216. Народно-побутові прийоми первісної соціалізації дитини в українській громаді / В. П. Струманський // Творчі вершини вченого: до 60-річчя від дня народження професора М. Г. Кукурудзяка. – Кам'янець-Подільський, 1998. – С. 323-328.
217. Научные основы управления процессом возрождения духовных сил нации в общеобразовательной школе / В. П. Струманский // Сапрыкин В. С. Создание, планирование, организация программно-целевой деятельности педагогического коллектива. – Симферополь, 1998. – С. 74-78.
218. Національне акцентування навчально-виховного процесу в початковій школі / В. П. Струманський // Педагогічний вісник. – 1998. – № 1. – С. 3-5.

219. Педагогічна сутність краєзнавчої роботи учнів національної школи / В. П. Струманський // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (1-3 жовт. 1998 р.). – К., 1998. – С. 3-6.
220. Педагогічне орієнтування виховної роботи / В. П. Струманський // Шляхом освіти. – 1998. – № 3. – С. 10-13.
221. Підприємливість – ментальна риса українців / В. П. Струманський // Підприємництво на Хмельниччині: історія й сучасність : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (3-4 лип. 1998 р.). – Хмельницький, 1998. – С. 10-18.
222. Прилучення учнів молодших класів до духовних набутків українців засобами «народного слова» / В. П. Струманський // Актуальні проблеми початкової школи та підготовки вчителів : матер. всеукр. наук.-практ. конф. – К. : НПУ, 1998. – С. 96-98.
223. Проблеми трансформації історичного досвіду соціалізації особистості в структурі сучасного українознавства / В. П. Струманський // Підготовка педагогічних кадрів і діяльність навчальних закладів нового типу в системі національної освіти : досвід і перспективи розвитку. – Чернівці, 1998. – Ч. 2. – С. 435-440.
224. Розбудова школи нового часу на Поділлі в 1920-1930 рр. / В. П. Струманський // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. – Т. 1. – С. 136-144.
225. Теоретико-методологічні засади формування політехнічних умінь і навичок культури праці / В. П. Струманський // Освітянин. – 1998. – № 2. – С. 36-37.
226. Українське виховне сьогодні в історичних проекціях А. С. Макаренка у контексті сучасної педагогічної науки і практики / В. П. Струманський // Матер. всеукр. наук.-практ. конф. – Суми ; Харків ; Полтава, 1998. – С. 12-15.

227. Антон Макаренко: сучасна українська дійсність / В. П. Струманський // Початкова школа. – 1999. – № 7. – С. 58-60.
228. Гуманістичний потенціал курсу «Основи національного виховання» в галузевих і класичних університетах / В. П. Струманський // Університетська педагогічна освіта як шлях гуманізації суспільства : матер. доп. міжнар. наук.-практ. конф. (21-23 квіт. 1999 р.). – К. : КНЕУ, 1999. – Ч. 1.
229. «Найперше стати він хотів людиною і громадянином» (До питання про драматичність і напруженість духовних шукань українського російськомовного письменника М. В. Гоголя) / В. П. Струманський // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С. 1-5.
230. Народнопедагогічний імператив гуманістичного потенціалу авторської системи виховання В. О. Сухомлинського / В. П. Струманський // Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох : матер. міжнар. наук.-практ. конф. та 5-х всеукр. педагогічних читань «Василь Сухомлинський і сучасність». – К. ; Кіровоград, 1999. – С. 23-26.
231. Організація шкільного краєзнавства на засадах системності / В. П. Струманський // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 42-45.
232. Під прикриттям «культури компромісів» / В. П. Струманський // Віче. – 1999. – № 1.
233. Практично-прикладні аспекти реалізації філософії гуманізму за змістом ідеї про національне виховання / В. П. Струманський // Професійна підготовка вчителя початкових класів у контексті гуманізації та гуманітаризації вищої освіти : матер. конф. – К., 1999. – С. 112-114.
234. Робота школи, сім'ї і громадськості у формуванні духовного потенціалу підростаючих поколінь / В. П. Струманський // Педагогічна наука – сучасній школі : матер. всеукр. наук.-практ. конф. – Кременець, 1999. – С. 54-56.

235. Соціальне тло формування духовного світу сільського школяра / В. П. Струманський // Сільська школа: стан, проблеми та перспективи розвитку : матер. всеукр. наук.-практ. конф. – К., 1999. – С. 112-114.
236. Суспільна роль інтелігенції в попередженні національної деідентифікації українського народу / В. П. Струманський // Інтелігенція і влада : матер. всеукр. наук. конф. (22-23 жовт. 1999 р.). – Одеса : Астропринт, 1999. – С. 124-128.
237. Сутність і зміст адміністративно-управлінської системи національного виховання І. М. Стешенка / В. П. Струманський // Іван Стешенко – відомий діяч освіти та культури України : матер. всеукр. наук.-практ. конф. – К. : Вид-во КМІУВ ім. Б. Грінченка, 1999. – С. 93-96.
238. Теоретико-прикладні аспекти оптимізації ступеневої структури процесу соціалізації учнівської молоді / В. П. Струманський // Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і удосконалення : зб. пр. міжнар. наук.-практ. конф. – Рівне, 1999. – Ч. 3.
239. Традиційно-звичаєве життя подолян польського походження в першій половині ХХ ст. / В. П. Струманський // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки : зб. наук. пр. за матер. міжнар. конф. (23-24 черв. 1999 р.). – Хмельницький : Поділля, 1999. – С. 387-392.
240. Формування культури підприємництва за змістом ідеї А. С. Макаренка про «випереджаюче виховання» / В. П. Струманський // Педагогічні ідеї А. С. Макаренка: проблеми і перспективи : матер. конф. – Переяслав-Хмельницький, 1999. – С. 118-121.

2000

241. Болохівський край – етносоціальне утворення Давньої Русі / В. П. Струманський // Болохівщина: земля і люди : матер. всеукр. наук. конф. «Велика Волинь» (23-24 червня 2000 р.). – Хмельницький ; Стара Синява ; Любар, 2000. – Т. 20. – С. 16-19.

242. Духовно-етичне тло процесу становлення національної людини в державницьких сподіваннях Т. Г. Шевченка / Василь Струманський // Тарас Шевченко і українська культура ХХІ ст. : зб. наук. пр. за матер. всеукр. симп. (19-20 трав. 2000 р.). – Кам'янець-Подільський : К-ПДПУ, 2000. – С. 233-240.
243. Етнопедагогічі проєкції процесу соціального виховання особистості в національній школі України / В. П. Струманський // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : наук. записки Рівненського держ. гуманіт. ун-ту : зб. наук. пр. – Рівне, 2000. – Вип. 12. – С. 191-194.
244. Методологія і методика реалізації навчально-виховного потенціалу краєзнавчого матеріалу / В. П. Струманський // Краєзнавство і туризм: освіта, виховання, стиль життя : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (9-11 листоп. 2000 р.). – К., 2000.
245. Подільський синдром у структурі педагогічного кредо Т. Г. Шевченка / В. П. Струманський // Педагогічний вісник. – 2000. – № 2 (9). – С. 3.
246. Прагматизм Болохівського повсякдення / В. П. Струманський // Болохівщина: земля і люди : матер. всеукр. наук. конф. «Велика Волинь» (23-24 черв. 2000 р.). – Хмельницький ; Стара Синява ; Любар, 2000. – Т. 20. – С. 32-37.
247. Роль і місце ідеї та ідеології у процесах становлення українського громадянства / В. П. Струманський // Початкова школа. – 2000. – № 8. – С. 9-12.
248. Роль і місце православної християнської моралі у формуванні українських ментальних ознак подільської людності / В. П. Струманський // Матеріали X Подільської іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський : К-ПДУ, 2000. – С. 134-137.
249. Соціально-історична зумовленість поліпшення роботи професійної школи України в 30-50-ті роки / В. П. Струманський // 90 років професору

- П. Ф. Щербині : зб. наук. пр. на пошану П. Ф. Щербини. – Кам'янець-Подільський : К-ПДПУ, 2000. – С. 67-73.
250. Соціально-історичні та педагогічні зумовленості становлення й розвитку шкільного краєзнавства / В. П. Струманський // Житомирщина на зламі тисячоліть : наук. зб. «Велика Волинь». – Житомир, 2000. – Т. 21.
251. Становлення й розвиток кустарно-ремісничих промислів на Дунаєвеччині в другій половині XIX-на початку XX ст. / В. П. Струманський // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : зб. наук.-краєзн. пр. – К. ; Дунаївці ; Кам'янець-Подільський, 2000. – Вип. 2. – С. 100-105.
252. Структурний зміст виховного середовища української етнопедагогіки / В. П. Струманський // Рідна школа. – 2000. – № 4. – С. 13-15.

2001

253. Гуманістична сутність громадянських позицій Т. Г. Шевченка в духовному оновленні українського суспільства / В. П. Струманський // Спадщина Т. Г. Шевченка в контексті гуманізації сучасної освіти : зб. наук. ст. – Хмельницький, 2001. – С. 157-162.
254. Інформаційно-змістові пріоритети роботи сучасної бібліотеки в організаційно-методичному забезпеченні процесу становлення українського громадянства / В. П. Струманський // Бібліотеки в інформаційному суспільстві : матер. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Хмельницької ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2001. – С. 61-66.
255. Культурологічні аспекти формування національної свідомості за змістом народознавчої роботи бібліотечних структур / В. П. Струманський // Бібліотеки в інформаційному суспільстві : матер. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю Хмельницької ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2001. – С. 84-89.

256. Основні проблеми гуманізації українського суспільства в контексті педагогічної аури В. О. Сухомлинського / В. П. Струманський // Василь Олександрович Сухомлинський і сучасна школа : матер. міжвуз. наук.-практ. конф. – Хмельницький, 2001. – С. 53-57.
257. Побутове життя і господарський устрій в маєтностях князів Острозьких / В. П. Струманський // Острогіана в Україні і Європі : матер. міжнар. наук. симп. «Велика Волинь». – Старокостянтинів, 2001. – Т. 23. – С. 49-60.
258. Полікультурні передумови актуалізації виховання громадянської активності української молоді / В. П. Струманський // Виховна робота у вищому навчальному закладі: симбіоз нового і традиційного : зб. пр. за матер. всеукр. наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський, 2001. – С. 24-27.
259. Проблеми вічного і історичного характеру в структурі процесів земного буття / В. П. Струманський // Бізнес на Поділлі: стратегія, організація, ефективність : матер. наук.-практ. конф. – Хмельницький, 2001. – С. 238-241.
260. Соціокультурні основи та педагогічний зміст ініціювання громадянського інтересу в учнів / В. П. Струманський // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 15-17.

2002

261. Народний досвід соціалізації особистості як історико-педагогічний компонент професійної підготовки сучасного українського вчителя / В. П. Струманський // Історія педагогіки у структурі професійної підготовки вчителя : зб. наук. пр. Сер. соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2002. – Т. 1, вип. 3. – С. 42-48.

Рукописи

1981

262. Формирование общих навыков культуры труда в системе предметно-урочных занятий / В. П. Струманский. – 21 с.

1982

263. Формирование политехнических умений и навыков культуры труда у учащихся средней специальной школы / В. П. Струманский. – 207 с.

1983

264. Загальнотрудова підготовка молоді в умовах науково-технічного прогресу / В. П. Струманський. – 14 с.
265. Психолого-педагогические предпосылки культуры управленческого труда / В. П. Струманский. – 3 с.

1985

266. Формирование культуры труда современных рабочих как условие роста их трудовой активности / В. П. Струманский. – 4 с.

1986

267. Критика буржуазных извращений марксистско-ленинской концепции политехнического образования / В. П. Струманский. – 12 с.
268. Политехническое образование в техникумах Украины (1931-1959) / В. П. Струманский. – 311 с.
269. Политехническое образование учащейся молодежи / В. П. Струманский. – 175 с.
270. Профессионально-политехническое образование в средних специальных школах Украины (1917-1930 гг.) / В. П. Струманский. – 283 с.
271. Содержание политехнического образования на современном этапе / В. П. Струманский. – 12 с.

1987

272. Вопросы формирования политехнической готовности молодежи к труду в педагогической системе А. С. Макаренка / В. П. Струманский. – 11 с.
273. Использование воспитательных возможностей производительного труда учащихся в педагогической системе А. С. Макаренка / В. П. Струманский. – 7 с.
274. Исследование общетрудовых политехнических качеств / В. П. Струманский. – 25 с.
275. Навыкообразующие возможности уроков физической культуры в формировании у учащихся общетрудовых политехнических качеств / В. П. Струманский. – 6 с.
276. Некоторые вопросы методики историко-педагогических исследований / В. П. Струманский. – 17 с.
277. Педагогические основы воспитания политехнической культуры труда в условиях средних специальных учебных заведений / В. П. Струманский. – 18 с.
278. Розвиток поняття політехнічного навчання і його сучасний зміст / В. П. Струманский. – 13 с.
279. Содержание политехнического образования учащихся общеобразовательной и профессиональной школы / В. П. Струманский. – 24 с.
280. Сущность и содержание профессионально-политехнической подготовки учащихся средних специальных учебных заведений / В. П. Струманский. – 8 с.

1988

281. Актуальные проблемы среднего специального образования / В. П. Струманский. – 19 с.

282. Методические предпосылки эффективного процесса формирования политехнических умений и навыков культуры труда у специалистов средней квалификации / В. П. Струманский. – 18 с.
283. Оптимізація політехнічного навчання на уроках географії в умовах перебудови загальноосвітньої і професійної школи / В. П. Струманский. – 2 с.
284. Развитие теории и практики политехнического образования в средних специальных учебных заведениях Украинской ССР (1917-1987) / В. П. Струманский. – 455 с.
285. Самое трудное – изменить методы преподавания / В. П. Струманский. – 14 с.
286. Теоретические и методологические основы политехнической подготовки учащихся : учеб.-метод. пособ. / В. П. Струманский. – 81 с.
287. Урокам физической культуры – политехническую направленность / В. П. Струманский. – 7 с.
288. Формирование культуры труда учителя в процессе заочного обучения в педагогическом вузе / В. П. Струманский. – 10 с.

1989

289. Н. К. Крупская о сочетании элементов специализации и политехнизма в профессиональной школе / В. П. Струманский. – 11 с.
290. Организация работы советской профессиональной школы на основе политехнического принципа в 20-е годы / В. П. Струманский. – 18 с.
291. Проблема всебічного розвитку особи в системі педагогічних поглядів Т. Г. Шевченка / В. П. Струманський. – 12 с.
292. Роль и место профессионально-политехнической подготовки кадров средней квалификации в системе непрерывного образования и улучшения подготовки молодежи к самостоятельной трудовой жизни / В.П. Струманский. – 8 с.

1990

293. Історико-педагогічний аналіз новаторських методів навчання в професійній школі УРСР в 20-і роки / В. П. Струманський. – 15 с.
294. Методологические условия педагогической эффективности производительного труда учащихся общеобразовательной школы / В. П. Струманский. – 3 с.
295. Народные истоки трудовой подготовки подрастающих поколений / В. П. Струманский. – 10 с.

1992

296. Підготовка вчителя національної школи на основі світоглядного принципу народності / В. П. Струманський. – 13 с.

1993

297. Етнографічна структура і зміст подільського менталітету / В. П. Струманський. – 12 с.
298. Етнографічні засади емпіричного досвіду виховання і соціалізації молоді на Поділлі / В. П. Струманський. – 24 с.
299. Народно-побутовий зміст виробничо-господарського життя подолян / В. П. Струманський. – 24 с.
300. Подільські народні казки та небилиці / В. П. Струманський. – 31 с.
301. Теоретичні основи і емпіричні засади української системи національного виховання / В. П. Струманський. – 9 с.

1994

302. Концептуально-структурний зміст виховання і виховної роботи в прогностичних проєкціях української народної педагогіки / В. П. Струманський. – 5 с.

303. Основи національного виховання : метод. модуль навч. курсу / В. П. Струманський. – 60 с.
304. Структура і зміст категорійного апарату суспільно-педагогічних явищ політехнізму / В. П. Струманський. – 15 с.
305. Українська народна педагогіка: навч. посіб. / В. П. Струманський. – 269 с.

1995

306. Організація роботи виховних структур в Україні за змістом народних історико-культурних традицій / В. П. Струманський. – 12 с.
307. Розбудова школи нового часу на теренах Поділля в 1920-1930-х роках / В. П. Струманський. – 13 с.
308. Сутність гуманістичних мотивів у морально-етичних сентенціях української народної педагогіки / В. П. Струманський. – 13 с.

1996

309. Етнічна історія подільського краю / В. П. Струманський. – 20 с.
310. Організація навчально-виховної роботи в національній школі на засадах народності / В. П. Струманський. – 9 с.

1997

311. Виховання учнів національної школи на засадах гуманізму і народності : метод. рек. / В. П. Струманський. – 21 с.
312. З досвіду активізації народницької роботи в школах Хмельниччини на поч. 90-х років / В. П. Струманський. – 8 с.
313. Організаційно-методичні матеріали методичного семінару по виховній роботі в національній школі / В. П. Струманський. – 18 с.
314. Слово в золотій оправі / В. П. Струманський. – 5 с.

1998

315. Педагогічне співробітництво виховних структур України і Польщі в ініціюванні здорового способу життя учнівської молоді / В. П. Струманський. – 10 с.

1999

316. Біосоціальна та історико-педагогічна сутність процесів актуалізації основних проблем національного виховання / В. П. Струманський. – 10 с.
317. Організаційно-ініціативна суть нестандартних форм і змісту у вирішенні проблем національного виховання / В. П. Струманський. – 9 с.
318. Основні методологічні засади процесу формування громадянина України / В. П. Струманський. – 6 с.
319. Соціально-педагогічна суть основних цінностей людського життя в українській громаді / В. П. Струманський. – 13 с.
320. Школа національного виховання : метод. матер. для обл. ін-тів удосконалення вчителів / В. П. Струманський. – 90 с.

2000

321. Історико-педагогічна суть традиційних форм і методів народного виховання в українців / В. П. Струманський. – 12 с.
322. Основи технології управління системою виховної роботи / В. П. Струманський. – 9 с.
323. Соціально-історична та територіально-географічна зумовленість виробничо-господарської підприємливості українців / В. П. Струманський. – 7 с.
324. Формування стереотипних основ реалізації лексичної абстракції «Якщо не я, то хто?» у практиці роботи позашкільних закладів / В. П. Струманський. – 8 с.

2001

325. Виробниче повсякдення сільської людності Бердичівщини на тлі суспільно-економічної формації феодального господарства / В. П. Струманський. – 9 с.
326. Висхідні позиції філософського бачення сутності процесу становлення людини в особистісному сприйнятті В. В. Зеньковського / В. П. Струманський. – 7 с.
327. Народна педагогіка як продукт соціальної творчості українського етносу / В. П. Струманський. – 7 с.

Недатовані рукописи

328. В труде вместе с рабочими и крестьянами / В. П. Струманський. – 6 с.
329. Виховання культури підприємництва в українській національній школі / В. П. Струманський. – 11 с.
330. Виховання культури праці / В. П. Струманський. – 50 с.
331. Виховні ідеали народної педагогіки українців / В. П. Струманський. – 9 с.
332. Генеза демократичних традицій українців засобами народно-побутової соціалізації дітей та молоді / В. П. Струманський. – 6 с.
333. Геній А. С. Макаренка і сучасна українська дійсність / В. П. Струманський. – 12 с.
334. Дидактическая система профессионального образования М. В. Ломоносова / В. П. Струманский. – 8 с.
335. Дитинство – це життя чи підготовка до життя? / В. П. Струманський. – 5 с.
336. Досконала за формою і струнка за пропорціями / В. П. Струманський. – 6 с.
337. Душу звеселити і честі не зронити... / В. П. Струманський. – 6 с.
338. Душу й серце вберегти й застерегти... / В. П. Струманський. – 5 с.

339. Золоті зерна добірного колосу народно-педагогічного творення української людини / В. П. Струманський. – 5 с.
340. Золоті зерна добірного колосу соціальної творчості народу / В. П. Струманський. – 5 с.
341. Использовать народные истоки в трудовой подготовке / В. П. Струманский. – 11 с.
342. Использование педагогических возможностей фольклорно-этнографических праздников в формировании политехнического кругозора у учащейся молодежи / В. П. Струманский. – 10 с.
343. Історичний досвід сімейно-побутового виховання дітей на Поділлі / В. П. Струманський. – 5 с.
344. Історичні витоки виробничо-господарської спеціалізації подолян / В. П. Струманський. – 8 с.
345. Ленинская общеобразовательная и политехническая направленность подготовки специалистов средней квалификации (1917-1930) / В. П. Струманский. – 19 с.
346. Методологические предпосылки формирования у учащихся диалектико-материалистического мировоззрения на уроках естественно-экономического цикла / В. П. Струманский. – 3 с.
347. Морально-ділові якості подолян і фактори їх формування / В. П. Струманський. – 4 с.
348. На пути к профессиональной мобильности и общетрудовой многосторонности / В. П. Струманский. – 59 с.
349. Народные истоки трудовой подготовки подрастающих поколений / В. П. Струманский. – 10 с.
350. Об использовании материалов книг Л. И. Брежнева «Малая земля», «Возрождение» и «Целина» в процессе воспитания культуры управленческого труда / В. П. Струманский. – 8 с.

351. Організаційно-методичне забезпечення професійно-політехнічної освіти в технікумах радянської України / В. П. Струманський. – 13 с.
352. Основи національного виховання : навч. посіб. / В. П. Струманський. – 408 с.
353. Основний зміст спільної роботи школи і сім'ї в попередженні наркоманії і токсикоманії учнів / В. П. Струманський. – 8 с.
354. Педагогическое стажирование – важное средство улучшения подготовки молодого учителя (из опыта работы Каменец-Подольского педагогического института) / В. П. Струманский. – 8 с.
355. Повнилось медами чарівне Поділля... / В. П. Струманський. – 6 с.
356. Политехническое образование как средство активизации человеческого фактора в условиях научно-технического и социального прогресса / В. П. Струманский. – 5 с.
357. Політехнічна освіта і суспільно-корисна праця / В. П. Струманський. – 3 с.
358. Проблема политехнического образования в теории и практике поисково-теоретической работы В. И. Ленина / В. П. Струманский. – 3 с.
359. Проблемы духовной культуры нации и общечеловеческих интеллектуальных и нравственных ценностей в системе педагогических взглядов Т. Г. Шевченка / В. П. Струманский. – 14 с.
360. Промисли і ремесла подолян / В. П. Струманський. – 7 с.
361. Профессионально-политехническая подготовка кадров средней квалификации в 60-80-е годы / В. П. Струманский. – 19 с.
362. Совершенствование процесса профадаптации учащихся в связи с переходом их на работу в народное хозяйство / В. П. Струманский. – 10 с.
363. Сравнительно-составительный анализ содержания основных понятий политехнизма / В. П. Струманский. – 8 с.
364. Структурний зміст виховного середовища української етнопедагогіки / В. П. Струманський. – 9 с.

365. Удосконалення політехнічного змісту трудового навчання і виховання в загальноосвітній школі / В. П. Струманський. – 12 с.
366. Українські народно-педагогічні імперативи в контексті світових етно-культурних зв'язків / В. П. Струманський. – 3 с.
367. Формирование культуры труда у учащихся средней специальной школы / В. П. Струманский. – 233 с.
368. Формирование социалистической культуры труда как задача коммунистического воспитания студенческой молодежи / В. П. Струманский. – 6 с.
369. Формування загальнотрудових навичок культури праці в середній спеціальній школі / В. П. Струманський. – 45 с.
370. Фундатор ленінської єдиної трудової політехнічної школи на Україні : до 100-річчя від дня народження В. П. Затонського / В. П. Струманський. – 11 с.

Науково-популярні публікації

371. Ростити трудолюбивим / В. Струманський // Радянське Поділля. – 1983. – 28 листоп.
372. Випускник на стажуванні / В. Струманський. – Радянська освіта. – 1985. – 16 січ.
373. Вибери сільську професію / В. Струманський // Сільські вісті. – 1987. – 24 верес.
374. В педагогічному ракурсі / В. Струманський // Освіта. – 1991. – 22 лют.
375. Наш корінь міцний і глибокий / В. Струманський // Радянське Поділля. – 1991. – 30 квіт.
376. Проскурів у кінці XIX століття / В. Струманський // Хмельницький вечірній. – 1991. – 19 черв.

377. Повнились медами соти: з історії бджільництва на Поділлі / В. Струманський // Радянське Поділля. – 1991. – 20 листоп.
378. Подільська сім'я : сто років тому / В. Струманський // Радянське Поділля. – 1991. – 11 верес.
379. Будували на Поділлі храми: з історії будівництва храмів на Поділлі та особливості архітектури / В. Струманський // Радянське Поділля. – 1992. – 14 січ.
380. Громада – ділу порада / В. Струманський // Радянське Поділля. – 1992. – 11 лют.
381. Душу веселити, честі не ронити: побутове дозвілля молоді нашого краю в минулому / В. Струманський // Радянське Поділля. – 1992. – 26 берез.
382. Народознавство Поділля: від Дністра до Горині / В. Струманський, М. Соловей // Подільські вісті. – 1994. – 26 трав.
383. Щоб діти стали народом / В. Струманський // Освіта України. – 1998. – 1 квіт.

Про В. П. Струманського

1. Жученко С. П. Світлій пам'яті Василя Струманського: ідеали калакагатії у сучасній вищій школі / С. П. Жученко, Л. М. Пономарева // Педагогічне Поділля : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Сер. соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 4, т. 2. – С. 225-233
2. Маковецька О. Село пам'ятає / О. Маковецька // Край Кам'янецький. – 2006. – 10 груд. – С. 3.
3. Народознавство Поділля : бібліогр. покажч. / уклад. В. П. Струманський. – Хмельницький, 1992. – С. 13-14, 33, 43-44, 61.
4. Плюс загальнопедагогічна підготовка // Майбуття. – 1996. – № 2. – С. 4.
5. Прокопчук В. С. 65 років від дня народження Василя Петровича Струманського (1947-2001) / В. С. Прокопчук // Календар знамених і пам'ятних

дат Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на 2012 рік. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. 7. – С. 45-46.

6. Сваричевський А. В. Пам'яті подільського педагога / А. Сваричевський // Освіта України. – 2003. – 18 берез. (№ 20). – С. 3.

7. Сваричевський А. В. Талановитому народознавцю присвячено / А. Сваричевський // Подільські вісті. – 2002. – 10 груд. – С. 3.

8. Севастьянов А. Дорога у вічність / А. Севастьянов // Край Кам'янецький. – 2002. – 15 січ. – С. 3.

9. Сіркізюк В. В. В. П. Струманський – професор, учений, педагог / В. В. Сіркізюк // Педагогічне Поділля : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Сер. соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 4, т. 2. – С. 247-251.

10. Сіркізюк В. В. Струманський Василь Петрович / В. В. Сіркізюк // Кам'янець-Подільський державний університет в особах. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2003. – Т. 1. – С. 442-450.

11. Сіркізюк В. В. Учений педагог / В. Сіркізюк // Край Кам'янецький. – 2002. – 24 груд. – С. 3.

12. Содержание, формы и методы обучения в высшей школе : библиогр. указ. – М., 1988. – Вып. 6. – С. 1.

13. Соловей М. В. Етнопедагогіка Василя Струманського: окремі аспекти змісту у створенні виховного середовища сучасної школи / М. В. Соловей // Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів : матер. всеукр. наук.-метод. семінару. – Хмельницький, 2008. – С. 87-91.

14. Франчук Т. Й. Перспективи дослідження проблем соціалізації студентської молоді на основі провідних концептуальних позицій В. П. Струманського / Т. Й. Франчук, М. Д. Желізняк // Педагогічне Поділля : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Сер. соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 4, т. 2. – С. 240-246.

15. Шинкарюк А. І. Теоретичні та методологічні погляди професора В. П. Струманського щодо історико-педагогічних досліджень і їх застосування в історико-психологічних пошуках / А. І. Шинкарюк, В. А. Шинкарюк // Педагогічне Поділля : зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Сер. соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський, 2005. – Вип. 4, т. 2. – С. 234-239.

З неопублікованого

Струманський В.П.

ПОДІЛЬСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ ТА НЕБИЛИЦІ

Хмельницький

1993

Струманський В. П. Подільські народні казки та небилиці. – Хмельницький, 1993. – 31 с.

Автор-упорядник: Струманський Василь Петрович, доктор педагогічних наук, професор.

Відповідальний за випуск: Карван С. Х.

За друкованими джерелами минулого століття подається добірка українських народних казок, записаних на Поділлі. Стиль і лексика епічних оповідань подолян залишені за оригіналом.

ЖИВОТВОРНЕ ДЖЕРЕЛО МИСЛЕННЯ, БЛАГОРОДНИХ ПОЧУТТІВ ТА УСТРЕМЛІНЬ

Народна казка. Кого не чарувала вона своїм простим незатійливим змістом? Кого не лякала якимось утаємниченим розвитком події, не вабила щасливим закінченням? Для багатьох поколінь українців, подолян, бони була, є і залишиться однією з найперших шкіл мудрості, формування світогляду, виховання етичних і естетичних смаків та уподобань.

Українська народна казка, як коротке епічне оповідання, має надзвичайно великий виховний і пізнавальний потенціал. Чарівно-фантастичний, алегоричний і соціально-побутовий характер казки, посилений в емоційному сприйнятті своєю системою емпіричних художніх засобів, контрастно акцентує як моменти героїзації позитивних персонажів народної оповідки, так і сатиричного викриття й осуду негативних образів. Народна казка своїм змістом охоплює всі сфери побутового життя, всі моменти народних мрій і сподівань, всю палітру гарних стосунків між людьми і прояви високості людської душі. Через казку знайомились з різнобарвним світом виробничих професій, хатніх обов'язків по господарству, усвідомлювали узвичаєні правила та традиції

влаштування повсякденного життя, забудови хати та садиби, впорядкування інтер'єру оселі, призначення різних речей навколишнього оточення тощо.

Композиційні структури і сюжетні лінії народної казки якнайтісніше пов'язані з національною культурою етносу. Своїм змістом вони завжди розкривають розуміння народом гарного і поганого в житті, порядної і нечемної, невихованої людний, систему духовних цінностей загальнолюдського значення. В казках дуже виразно прослідковується специфіка мислення народу, його культурно-етнографічна самобутність, та й, загалом, його менталітет. В цьому контексті народні казки можуть бути означені як етнопедагогічні засоби дуже широкого спектру виховної дії.

Влучним словом, глибокою думкою, образним порівнянням українська народна казка зачіпає всі струни людської душі. На фоні особливої чутливості українців до добра і зла, гарного і непривабливого, шляхетного і негідного казкові герої ставали ніби взірцем для поведінки, або ж посвідчували, як не слід поступати в такій чи аналогічній ситуації. Одноразово сюжетна канва казки ставала джерелом тривалих роздумів для молодих людей, міркувань, припущень, суперечок. Аналізувались і прослідковувались численні варіанти альтернативних рішень та висновків, вибудовувались найрізноманітніші моделі поведінки суб'єкта з перенесенням їх в середовище конкретних життєвих реалій. І що найголовніше при цьому відпрацьовувались правила поведінки, більше того, закладались ніби то певні коди адекватної поведінки протестовані критеріями загальнолюдського визнання і схвалення. Тому вже найперші почуті в дитинстві казки забезпечують комплексне розуміння людиною навколишнього життя, усвідомлення індивідуально-суб'єктивної моделі світобудови і програмують її на реалізацію народно-побутового алгоритму громадської поведінки.

Серед побутуючих на Поділлі народних казок найбільш поширені і найбільш доступні та зрозумілі і дітям і дорослим епічні оповідання про тварин.

Саме тому ними найчастіше послуговуються родинні вихователі і народні казкарі в процесі сімейно-побутового виховання і соціалізації молоді, їхні герої, як, наприклад, в казці «Пес, кіт та миші», взяті з повсякденного життя і добре знані слухачами, а події, учасниками яких вони стають, якраз і моделюють ситуації міжособових стосунків між людьми або прояви людяності відносно атрибутивного світу живої і неживої природи.

Дуже цікава група подільських народних казок з фантастично-героїчним змістом. Такі оповідання безперечно стимулювали прискорену розробку багатьох науково-технічних ідей і реалізацію їх в житті. Наприклад, казки: «Хата», «Звідки взявся огонь». Це по-перше. По-друге, – і до цього часу вони є джерелом гіпотез про космогонічне походження землян або їх тісні зв'язки з іншими світами в прадавні часи. По-третє, казковий епос фантастичного змісту рельєфно означає пошуково-творчі якості українського етносу, що тисячоліттями прагнув пізнати навколишній світ, удосконалити своє життя, раціоналізувати технологію виробництва і знаряддя праці, оволодіти секретами ремесництва, науки й техніки.

Звичайно, з усіх закладених зарядів духовності в змістовій структурі казки найпотужнішим є морально-етичні. Особливо в соціально-побутових казках. Але ж як мудро, як психологічно виважено посилають цей потенціал подільської казки художні засоби, наприклад, естетичного бачення світу. Це і зовнішнє оточення, і природні умови, і мальовничі метафори і т. ін. Зокрема: добрий клімат, багатство землі, краса краєвидів, зелені гаї, кучеряві сади, безкраї степові простори – такі узвичаєні атрибути добрих справ, гарних вчинків, благородних, мужніх, шляхетних людей. На такому тлі у казках вирішується загальнолюдські проблеми боротьби правди з кривдою, справедливості з підлістю і підступністю, добра зі злом; боротьби із заздрістю, неуцтвом, крутіємством, лицемірством та ін. Одночасно в соціально-побутових казках раз-по-раз акцентується краса побуту людини. Скажімо, чепурненька хатка, охайна бабуся, завітчана оселя, причесані квітники, доглянуті городи, підбілена піч. В сукупності це забезпечує поліфункціональні можливості

народної казки в розчищенні прадавніх джерел нашої духовності, наповненні її витоків пульсуючою енергією людської доброти і порядності на основі національно-етнічної філософії буття українців.

Безмежне поле подільської народної казки. Та чи й можна означити її, казку, як подільську. Вона ж переходила, передавалась від гурту до гурту, з одного регіону в інші. Тут ми послуговуємось цим означенням лише умовно для того, щоб засвідчити місце збору та запису народних казок. І зібрання такі на Поділлі дуже численні, об'ємні. Як не згадати тут багатющу скарбницю подільської народної казки зібрану А.Димінським, подільським етнографом. Або цікаві збірки П. Чубинського, К. Шейковського, М. Данильченка, М. Драгоманова, А. Свидницького.

З їх творів і взяті окремі народні казки та небилиці, що пропонуються в цій добірці. Більш широку інформацію з цього питання допитливий читач може знайти, зокрема, в таких книгах:

1. Данильченко Н. Этнографические сведения о Подольской губернии. – Вып. I – Каменец-Подольский, 1869.
2. Драгоманов М. Малорусские народные предания и рассказы. – Киев, 1876.
3. Первісне громадянство та його пережитки на Україні. – 1927. – № 1-3.
4. Свидницький А. П. Роман. Оповідання. Нариси. – К. : Наукова думка, 1985.
5. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край – Т. I. – Санкт-Петербург, 1878.
6. Шейковский К. Руські народні казки й приказки, байки й прибаютки, брехеньки й побрехеньки, билиці й небелиці, прикладки й нісенітниця. Перша клуня. – Бобруйське, 1871.

В. П. Струманський,

доктор педагогічних наук, професор

Пес, кіт та миші

Повідають, що на початку світу всього було доволі, що колос на хлібах був аж від землі до верху через всю стеблину. Одного часу ходив Бог по землі в постаті жебрака. Прийшов Він під вікно до одної хати, а там саме жінка пекла млинці. От він і просить в неї милостині, а вона йому й кинула через вікно той млинець, що впав з пательні й дуже повалявся (бо вона була скуп'яча). Дуже то зворушило й образило милосердного Бога, що при таким достатку всього люди ще й скуп'ються. Розсердився Він, йде полем, взяв стебло пшеничне тай від низу аж до верху счимхнув зерно, тільки трошки вертушки колоска ще залишилося в руці.

Аж біжить песик і котик. Песик дзяв-дзяв! Котик мняв-мняв! – просять Бога, щоби залишив на їх долю трохи зерна. От Бог змилювався, залишив для них той маленький колосочок. Вони подякували Богові, тай знову просять, щоб Бог дав їм акт, що той колосочок залишився на їх долю. Бог дав їм на пергаменті акт.

Після того песик і котик прийшли до чоловіка, показуючи йому той акт, а він і каже: «Нащо вам зерно? Що ви з ним будете робити? Дайте мені той акт, а

я вас буду держати при собі і дам вам в тім від себе акт.» От вони й згодилися. Чоловік дав їм від себе акт на пергаменті.

Песик передав той акт котикові, щоби він сховав його. От котик сховав його під стріху, і ні разу не глянув на нього. А тим часом миші зовсім поточили той акт під стріхою.

Спочатку добре було котові й псові в чоловіка, а потім він став зле обходитися з ними. Тоді вони хотіли показати йому той акт. От і каже песик котикові: дістань-но той акт, що я давав тобі сховати.

Поліз кіт під стріху: аж з акта zostалися тільки шматочки, бо миші його погризли і нічого не можна було розібрати, що там було написано.

З того часу став пес ворогувати з котом за те, що він не добре сховав акт; а кіт став ворогувати з мишами, що вони погризли акт; а чоловік ще гірше став ся поводитися з псом і котом, забувши, що він живе й котячою долею.

Млин

В якомусь селі був пустий млин. Говорили, що він пустий через те, що там жили нечисті і цілісіньку ніч молотили собі табаку (тютюн – В. С.), чи Бог знає що!

В тім селі був пан, бо де їх нема? В пана були слуги (таки його піддані), бо в якого пана нема слуг? Він би й паном не був, якби не мав слуг. Одна дівчина з його прислуги чимось не вгодила панові.

От приказав пан відвести на ніч тую дівчину до того млина й замкнути її там.

Відвели її на ніч. Сидить бідна дівчина. От так, може, як коло опівночі, являється до неї чорт, дух святий при хаті й при нас хрещених, тай каже: «Дівчино! Ходи зі мною в танець.»

В дівчини аж в п'ятах постигло. Але подумавши трохи, вона каже: «Як піду в танець, коли я боса?»

Чорт щез, а потому знову просить її в танець.

– Як же я піду, коли в мене нема сукні. – каже знову дівчина.

Знову чорт щез і трохи згодом з'явився і приніс сукню, та й знову просить її в танець.

– Як же я піду, коли в мене нема фартушка? А дівчина тільки вигадує для того, щоб хутше кури запіли.

Зник чорт і незабаром приніс їй фартушок, та й знову провадить своє: ходи зі мною в танець.

– Як же я піду, коли в мене нема хустки на шиї?

Чорт щез, а через хвилину знову з'явився, приніс гарну хустку, та й знову просить дівчину в танець.

– Як же я піду, коли в мене голова не чесана?

Знов чорт щез і приніс гребінь і люстро. Дівчина розчесалася і таки довгенько заплітала собі коси в дрібнички й приглядувалася в люстерко, аж чортові нудно стало! А далі знову просить її в танець.

З – Ото! – каже дівчина з усмішкою, причуваючи, що вже скоро кури заспівають. – Як же ми будемо танцювати без музиків, хіба я теля на мотузку, чи що?

Чорт вдарив себе по голові, та й кажеб «Ба й справді! Як без музиків танцювати? Ото з мене дурень недогадливий! Щоби мені музиків привести? Я вже й так втомився, бігаючи то за тим, то за сим, а тепер ще треба йти за музиками!»

З цими словами чорт щез за музиками. А тим часом кугут: ку-ку-ри-ку! – Дівчина так і зосталася вбрана, як під вінець...

Пряха

Йшли дівчата на вечорниці десь далеко, чи не на друге село, чи що. Кожна несла собі пряжу, звичайно, як на вечорниці. Одна з них несла дуже багато клоччя. З другого села їхали старости до якоїсь дівчини в те саме село, звідки тії дівчата йшли. Як на теє. Треба було їм здибатися.

– Добрий вечір, красні дівчата! – каже староста.

– Дай, Боже, здоров'я! – відповідають вони.

Слово по слову, староста й давай питати дівчат куди ви йдете? Вони кажуть – так і так – на вечорниці.

Тим часом, староста забачив між дівчатами і тую, що багато клоччя несла, (а вона, треба знати, й поганенька була) тай каже:

– Ото цяя несе!

– Овва! – відповідає вона. – Що за дивниця? Я дванадцять тальок за ніч і за досвіток напряду! Молодий, почувши те, моргнув і шепнув щось старості на вухо. А староста й давай її розпитувати.

– Де сидиш?

– На кінці села, от-так то просто-простісенько сею дорогою. – відповідає вона.

– А яка ж приміта?

– Літом заложені ворота, а зима на хаті. – каже дівчина, сміючись.

Усі дівчата зареготали, а молодий і староста подумали, що дівчина їм дала на притики, щоби вони не були такі цікаві, – і не посміли більше розпитувати.

Дівчата пішли собі на вечорниці, а молодий і староста пішли своєю дорогою. Ідуть, ідуть та ідуть... На кінці села дивляться – стоїть якась дрантива хатинка і похилилася як старенька бабка. Бачать: ворота закладені возом, а на хаті стремлять сани.

– От-то, що воно значить. – каже молодий. – на воротях літо, а на хаті зима! Зайдім-но сюди.

Приходять.

– дай, Боже, добрий вечір! – кажуть.

– Дай, Боже, здоров'ячка. – обзивається господар. – Прошу сідати, будете в нас гості.

Слово по слову староста питається:

– Де ваша дочка?

– Таже пішла на вечерничати.

– А чи не можна її завабити додому?

От післали за нею. Вона прийшла, сподобалася парубкові, а він сподобався їй. Через кілька день вже сватання.

По заручинах молодий просить наречену, щоб вона їхала до нього додому: «Ти бідна, – каже, – в тебе нема нічого. А в моєї мами є багато прядива: вона дасть тобі, ти скоренько нарядеш, дамо виробити і будуть на весілля рушники.

Рада не рада небога, мусила їхати. От надавали їй прядива і відділили особну хату, та й чекають: що то з того буде? Чи наряде ж вона, думають, дванадцять тальок за ніч і за досвіток?

Молода сіла над тим прядивом, та й не плаче, не плаче, але мало голови собі не обдере!

От так, може, як коло опівночі являються якихось дві баби, страшних, горбатих, носатих, паскудних таких, що аж не можна! Та й питаються: чого вона плаче? Вона розказує, що таке й таке діло.

– Лягай, – кажуть вони, – спати; нема чого тобі турбуватися: ми все поробимо, тільки, щоб ти нас просила на весілля і звала льотками.

– Добре! – каже вона, і сама лягла спати. На ранок встає, все готове, як не може бути. Дали виробити пряжу і все скоро поспіло, ніби з води.

От вже і весілля справляють: понапрошували людей дуже багато. Молода не забула і льоток запросити, і таке їх приймає, на перше місце садить, як може асестує їм! А вони такі бридкі, такі погані, що всі люди бридяться їсти, як подивляться на них.

От відбули щасливо весілля; молодята вже відділилися від батька й матері: стали заводитися на своє господарство. Мати подавала молоді прядива й льону, щоби могла спочатку розробитися й щоби мала до чого руки пригорнути.

Одного часу молодий став розпитувати жінку: що то за льотки були на весіллі і чого вони такі страшні? А жінка й каже:

– Вони як були мого віку, то були такі як і я, і так багато нарядали, як і я, від того під старість такі паскудні і страшні. Або ти думаєш, що я не буду така, як буду так багато нарядати?

– Й се ти правду кажеш, жінко?

– Бігме, що так!

– Не хочу я, щоб ти пряла, най йому цур та пек з його пряхою!.. – і з цими словами прядиво попалив.

Попів наймит

Був собі піп, та такий сердитий, що жоден наймит не міг вибути в нього року. А наймав він з такою умовою, що, як наймит розсердиться чого, то піп йому виб'є зуба, та й прожене без плати.

От вже ніхто з того села не хотів йти в наймити до попа. От приходять парубок з другого села. Піп згодив його, та й каже:

– Пам'ятай же! Як розсердишся, то виб'ю зуба, та й нічого не заплачу.

– Добре! – каже він. – Але як і ви розсердитесь, то я вам зуба виб'ю.

– Добре. – каже піп.

Післав його піп орати. Орав він, орав цілісінський день, а їсти йому нічого не винесли. Надвечір приїхав він додому з плугом, дивиться – ворота заперті. Він випряг воли та й пустив на вигін, а плуг порубав, порубав та й перекинув через ворота.

Піп вийшов та й питається:

– Що таке?

– Ворота були заперті. То я порубав плуг та й поперекидав шматки через ворота. А може ви сердитесь за то? – спитав наймит.

– Ні! – каже піп.

Надходить празник, чи що. Каже піп наймитові зарізати вівцю

– Яку? – питає він.

– Яка на тебе дивиться.

Пішов наймит та й порізав всіх овець. Вийшов піп та й руками сплеснув. А наймит каже:

– Так-же всі дивилися на мене, то я всіх і порізав. Може ви сердитесь за то?

– Ні! – каже піп.

Збираються піп з попадею на ярмарок. А наймита покинули дома за кухаря та й сказали йому на вечерю зварити росіл з курки з петрушкою.

– Пам'ятай же, – каже попадя, – звари з петрушечкою.

А в попа була хатня собачка, котру звали Петрушечкою. Взяв наймит та й зварив росіл з тою собачкою. Вернулись піп з попадею з ярмарку: сіли та й вечеряють. А піп питає наймита:

– Де ж наша Петрушечка? Треба дати їй поїсти.

– Та ж в росолі. – каже той. – Ви ж самі сказали зварити росіл з петрушечкою.

– Тю, дурний, то ж не з собакою.

– А, може, ви сердитесь?

– Ні! – каже піп.

От змовляється піп з попадею якби втечи від наймита, бо він все перепсує в нас, каже піп: та ще й зуба мені виб'є. А наймит і пронюхав, що вони задумали.

Звечора наложили вони повний мішок книг, щоби взяти з собою. Наймит взяв половину книжок сховав в stodolі, вліз сам в мішок, а зверху наклав на себе решту книжок.

Досвіта піп з попадею прокинулися, зав'язали мішок та й понесли. Так, може, як на обід прийшли до якогось села, зайшли до корчми спочити, а мішок з книжками zostавили на підсінню. Наймит в мішку давай кричати: я не вмю ні читати, ні писати, а мене хотять за короля обрати!

Почув орендар.

– Гресте, – каже, – я вмю й читати, й писати.

– Ну, то розв'яжи ж, – каже наймит, – мішок, я тебе туди зав'яжу. Тільки гляди – сиди тихо.

От спочили піп з попадею та й знову пустилися в дорогу зі своїм мішком, а наймит пішов за ними назирці. Вечером їм прийшлося брести через річку. Як замочать кінець мішка у воду, то жид бр-р! А попадя каже:

– Хтось говорить.

– То святе письмо. – каже піп.

Знову замочили якомсь мішок у воду, то жид знову: бр-р.

– Ні! – каже попадя. – Видай чи не наймит наш заліз у мішок.

Порадилися вони кинути мішок у воду, так і зробили.

Перебрели на той бік, аж наймит вже там. Піп і каже:

– Ти покинув наш дім?

– Та же й ви покинули його, а слуга повинен бути там, де його господар.

А може ви сердитесь?

– Ні! – каже піп.

– А що? – каже піп до попаді. – Я казав, що то письмо святе говорить.

Вже стало темно. От вони збираються заночувати над річкою. Піп змовляється з попадею якби втопити наймита, а він догадався.

Берег, де вони ночували, був згористий і високий. Полягали вони спати. Наймит ліг на самім краю. Піп з попадею заснули, а він не спить. Як заснула попадя, він вбрався в її одягу та й будить попа:

– Добродію, добродію, вставайте наймита топоти.

От взяли вони добродійку: піп за ноги. А наймит за голову, розгойдали, та й бабух у воду.

А після наймит каже:

– Що це ви зробили? Втопили свою жінку?

– А бодай же тебе, – каже піп, – побила лиха година!

– То ви, може сердитесь? – питає наймит.

– Ба, ще й би не сердитися? Втопив мені жінку! – каже піп.

– Ну, так давайте ж зуба виб'ю. будете ви знати, як зуби вибивати.

Вибив попові зуба та й пішов собі.

Упир і його товариш

Йшов чоловік звідкись, – чи з весілля, чи з хрестин, – Бог його святий знає! – в опівночі. Дивиться він – щось біле йде дорогою. Коли наближається до нього, аж то його старий знайомий.

– Здоров, брате! – каже чоловік.

– Здоров! – відповідає приятель таким страшним голосом, що не можна! Душа в чоловіка аж по п'ятках застигла: тільки тень-тень, тень-тень! Але, щоби не показати того, він питає свого старого знайомого:

– Де ти бував, що тебе не видати так довго?

– Ет, – каже той, – був у москалях. А після як вислужився, та й вмер. – В чоловіка волосся на голові козубом стало. – А тепер ходжу кожної ночі на весілля. От ходи зі мною, я тебе попоштую.

Рад чи не рад чоловік – а мусить йти за упирем.

От прийшли вони в якомусь селі до якоїсь хати; там було весілля: сві як попилися, то так і покотом лежали. Пішов упир до молодих, виссав з них кров, зібрав її в бутельку й став частувати свого знайомого. Той ніби п'є, а все розливає на землю. Упир пив, а він все розливав. Зосталося ще трохи крові в бутельці. Упир взяв та й у п'єц всунув: він причував, що вже скоро кури запіють. От і запіяли, – упир зник.

А чоловік зостався сам не свій. Рано розповів про упира і сказав виймати бутельку з кривлею із п'єца. А якби не виймали її і запалили в п'єцу, молоді вмерли би.

Чорт у виді клубка

В місті Литнівцях Новоушицького повіту (Подільська губернія) Кузьма служив у генерала і ходив собі увечері навмисне до панни: і не так то він її любив, але для того ходив, що йому ся случилось. Одного разу іде він від неї вечері пізно, але, слухай, щось ніби торкотить за ним: оглядається, а то волів'яний клубок, і він почав втікати і йому було під гору, а клубок за ним

котиться, так що аж по ногах його б'є. І той прибіг до плоту, перескочив через пліт, а клубок за ним; прибіг до сіней по сходах, а клубок за ним, і він скричав у сінях, і вибігла челядь, і всі той клубок бачили, а як один захватив дрюк і хотів вдарити, то не знати де ся подівся той клубок.

Чорт у виді борзої собаки

У Гаврилівцях батько мій раз ішов через один сад, але от звідкись з'явився білий хорт, що перебіг дорогу і побіг до однієї хати. І та кобита (жінка – В. С.) розказувала, що щось під вікном закликало її на ім'я, вона тільки вийшла на двір, хорт повалив її і мучив, доки кури не запіли, тоді пустив.

Чорт у виді дітей і борзих собак

Бо то один їхав через міст в селі і, як тільки минув міст, зараз зачали коні полошити, то він спитався свого фурмана: «Що там такого, що так ся коні полошать, що мало дишла не поломлять?» А він каже: «Бо якісь двоє дітей поперед коней бігають». Той подивився сам: «Правда, що якісь діти поперед коней бігають». – той крикнув на них: «А вон, псярство, з дороги!» Але дивиться краще, а то два хорти білих. Він хотів з рушниць стріляти до них і казав коні затримати, то ті засміялись і сховались під міст.

Чорт у виді пана

Бо то в селі Іванківцях (Проскурівський повіт), як то гинула худоба. І стягли люди на одне місце стерво, і завжди вечері виходив на тім місці попанськи вбраний і ходив туди і сюда, курич люльку, і ноги були з ратицями.

Іванківські мужики

Іванівські мужики з тягою їхали через Ямпольчин Волинської губернії, стали коло ставу напувати худобу; дивляться: на опусті ходить якийсь пан, гарно вбраний, питається:

– Звідки, ви, люди?

– З Проскурова, пане.

– А що, у вас городничих Носалевський?

– А він, пане.

– А стряпчий такий і такий?

– Він.

– Ну, знаю я їх: то мої знайомі. – і бух у воду, ніби втопився.

Ті хотіли рятувати, але там же тії люди кажуть:

– Не руш, бо пропадеш: то не пан ніякий, але сам чорт; він часто тебе робить і хто хоче рятувати його, то вже не вийде звідти-ся живий.

Чорт і бузина

В Новім світі був шляхтич Винярський. Одного часу виходить на двір, дивиться, якийсь чоловік сидить і каже до нього:

– Дай мені тютюну в люльку.

Той дав, покурили.

– Ну, – каже, – міняймося на люльки.

Винярський оглядів, дивиться: добра люлька, показує і жінці. Але на другий день дивиться, а то ковалок замість люльки. В його же була бузина. Тому прийшла думка вирубати її. Надвечір став рубати і не дорубав; переночував, приходить рано до (стайні) дивиться, а коні і воли хвостами пов'язані і на бантині повішені, ледве ще не погинула худоба. І більше вже бузини не рубав.

Чорт під мостом

В Проскурівському повіті є міст, що через нього ідуть до костела і під ним шатак (шайтан – В. С.) обрав собі життя, і тільки щоб вечері хтось йшов, то не

мине, щоб не посидів під тим мостом. Часом його люди видять, як він сидить на поручах, от якийсь мохнатий, ніби пес, ніби чоловік. А як перехрестити, то і не стане, десь згине.

Водяний

Бо то рибалки, назад тому кілька літ, в Жванці (Кам'янець-Под. пов.) поїхали човнами рибу ловити на Дністрі. Закинули раз, – нема нічого, закинули сіті і кілька раз, – нема та й нема нічого, а тільки вода булькає. От вже недалеко берега закинули і витягнули якесь лихо волохате, чорне, що як тільки до берега притягнули, – як сплесне руками, стало ся сміятися і назад у воду, так як чоловік. А рибаки сіті покинули, без духа поприбігали додому.

Чортовка

Антошка Козицький розказує, що в Городку (Городок чи Грудок Проскур. пов.) в старім кляшторі в стані було таке місце, що там ніхто не клався спати, але фурман старий взяв на те не зважив, ліг спати. Як коло опівночі як його надушить, то мало не згинув. Що він ся намотав, не міг з себе зсадити, а як кури запіли, то не знати де ся діло і каже, що обмацав скрізь, то було тепле тіло, цицьки мало, волосся дуже довге, навіть обмотав раз руку ним, а як кури запіли, то всього не стало.

Музиканти і чорти

В Мармолинцях, недалеко від Меджибожа, ішли музики на весілля грати, але то було в четвер, то вони не дуже поспішали, але вечері вже під селом надібає їх якийсь пан, їде шістьма кіньми:

- Куди ви, люди, йдете?
- Ідем на весілля грати.

– Чи не пішли б ви до мене сего вечора грати? Я заплачу добре.

– Чому? Підем.

Пан вийняв, дає гроші. Той кинув у кишеню, аж задзеленькотіли.

– Ну, сідайте в карету.

Сіли, приїхали під великий палац. Слуг і панів досить, горілки дають пити. Ну, музики грають. Аж може коло опівночі, як півні піють, раптом не стало ні панів, ні палацу. Ті почали шукати куди би вийти, але показалося, що вони сидять на камені посеред ставу між очеретами, а став великий: може з п'ять верст буде до берегів від каменя; мусили бідні сидіти два дні, поки рибак човном їхав і забрав.

Чорт зводить чоловіка з дороги

Бо то ішов чоловік по своєму інтересу до міста, але йде і на дорозі здибає його фурман, їде шістьма кіньми і каже до нього:

– Як ся маєш, чоловіче? Давно я тебе видів.

Той витріщив на нього очі і не знає хто то, а він каже:

– Сідай.

Той чоловік сів і їде з ним, і він коні так крепко жене, як вітер віє. Пройшло, запіли кури і не знати де ся ті коні поділи і бричка, і фурман. І но вітер зірвався. А той чоловік аж п'ять миль зайшов до якогось ставу.

Як викликати чортів

Хто хоче мати з чортом справу і свою душу продати, то най іде насеред роздоріжжя, де три дороги сходяться і де є три фігури і най там крикне три рази: «Грицю без п'яти!» – то зараз йому ся покаже і спитає чого треба. Чи душу йому записати, чи що, – то він буде зараз ся годити. Тільки же біда, що тепер чорти чогось збідніли: вже душ не купують і хоч ся покаже, то нічого з того нема.

Як мати чорта на услуги

Бо то кажуть: хто хоче мати чорта на услуги, то той най дістане куряче яйце, зносок називається. Воно маленьке, таке як гороб'яче, і в кого знайдеться, то три рази перекидають ним, щоб ся розбило, і розбивають. А хтівши мати чорта, то треба його дев'ять днів носити під пахою і по дев'яти днях вилуплюється чорт, котрий нічого не їсть, тільки несолоні клецки. А якщо би хто посолив клецки, то з того місця, де він сидить, все поскидає. Але спильнувавши його добре, то він до всього пригідний, догляне худоби і всього, але перед смертю треба непримітно його кому віддати, бо буде мучити так, що все немилим зробиться.

Як чоловік зустрів чорта

Бо то ішов чоловік із Жванчика (Ушицький повіт под. губ.) до Нефедовець пізно і доходить до ліска, та й прикро йому стало самому йти через ліс. Оглядається: за ним їде конякою чоловік і просить його: «Візьміть мене, то я вам куплю горілки». І той нічого йому не казав і посунувся; той сів і їде з ним і дивиться, кобила дуже шпарко біжить. І розказує (сівший) йому куди він їде, по яким ділі, і його питає звідки і куди їде, що він нічого не каже? І йому стало лячно, подумав: «Я непотрібні речі говорив, а Богу не помолився». І хреститься, і мовить: «Отче наш». І дивиться: нема нічого і на тім самім місці сидить, де і стояв.

Як економ бачив чорта

Один економ розказав таке: він був, назад тому кілька літ, економ в селі Литовці і вечері пішов на тік подивитися чи є вартівники. Приходить між стирти. Дивиться, а там хтось стоїть в писаревій бурці. Той кричить на його ім'я, – не відзивається; той до нього приступає, а воно відступає; нарешті пішов

і закликав вартівників, то ті тільки глянули, – відступили і кажуть: «Пане, то якась біда, ніби чоловік, ніби кінь». Нарешті перехрестились, а та біда як рушить вихрем, то зовсім окіп розвалила на 10 ліктів; отаман приходить до станції, дивиться, бурка писарева стоїть на кілку і він спить.

Чорт жида бере за десятину

Гаврилівський мужик Фугела розказує, що назад тому з 15 літ він їхав з поля і на гостинцю здибає його якийсь пан гарно вбраний, то було вечері, і каже йому: «Їдь зі мною до Кам'янця, дам три рублі». Поїхав з ним. Той каже: «Заїзди просто до жидівської школи і чекай-же тут, доки я не вийду». Сам пішов до школи. А тоді був у жидів такий судний день і всі вони були в школі. І так через годину виводить він звідти жида, посадив на віз і каже: «Їдь туди, де мене знайшов». Той приїхав; став, думав, щоби вони вставали, оглядається, немає нікого; поглядів чи гроші є, але вони були. І то ніц іншого, як чорт жида вхопив на судний день.

Другий мужик

Розказував, що він їхав вечері на судний день до Оринина, але за якіманською корчмою здибав його якийсь чоловік з великою торбою на плечах і каже: «Підвези мене до Довжоцької корчми». Той каже: «Сідай». Приїхали недалеко боліт за жабинецьким лісом. Той каже: «Чекай но, я піду трохи». Той став; пішов (сідок) до болота, а торбу лишив. Мужик скоро до торби подивився, а там живий жид сидить. Той вже чекає, що то буде? Той прийшов від болота, дав йому на горілку, а торбу взяв і як перекинувся вихрем, то аж очерет і вода застогнали. Така втіха була, що жида вхопив.

Мертв'як, що пив кров

В Кумакова була хата, де сидів піп, а жінка йому завше була слаба. Він поїхав до Сатанова (Проскур. пов. Под. губ.) до доктора порадитися. Той обіцяв приїхати; на другий день їде, приїхав на село, питається де хата. Кажуть, ото там, де туман над нею стоїть. І питається: «Чи то палять в хаті чи ні?» Приїхав, а в хаті не палили. Подивився на слабу, жодного лікарства не дав, а тільки казав копати на тім місці, де постіль була. І стали копати і не більше, як на три штики викопали і найшли умерлого козака, похованого, Бог знає коли, але він був такий, як живий. Видно він ссав кров слабої. Взяли вони в іншій місці поховали і жінка попова поздоровіла, і туман більше над поповою хатою не показувався.

Відьма в виді решета

Раз мужик їхав з ярмарку вечері у каже хлопцеві: «Поганяй». Той каже: «Як я маю поганяти, коли попереду коней решето чи сито?» «Ну, – каже, – стій». Став, мужик зліз з воза, підняв решето, привіз додому, взяв і путем прикував його до ковбиці; сам ліг спати. Рано встає наймичка, дивиться: коло лавки стоїть прикована молодиця голісінька, просить наймичку дати їй сорочку і фартух. Та дала їй, вона вбралася поки мужик встав. А вставши, давай сварити, нащо вона дала їй сорочку, але та (відьма) зачала просити, що більше не буде того робити, а він каже: «А, бач, кумо, хотіла мене перехитрити, а не мала би чим стиду прикрити; більше того не роби, бо дійдеш до великої біди».

Суд св. Юрія

Св. Юрко є опікун, господар і начальник над всіма птахами і без його приказу ні жоден вовк нічого з домашньої худоби не задушить, не з'їсть, а без його волі ніякий мисливець не вб'є ні птаха, ні звіра.

Щороку, на своє свято, де-небудь в лісі, на великій галяві всі птахи і звірі збираються і тут св. Юрій робить їм суд, розказує і показує кожному звірові, кожній птасі, де з них хто має жити і хто що має їсти.

То був собі один чоловік і дуже цікавий був; чоловік той чув од старих людей, що св. Юрій на своє свято судить звірів і цікаво йому зробилося, дуже захотілося забачити той суд святого. Ще чув той цікавий чоловік від старших людей свого села, що недалеко їхнього села, де жив той чоловік, в лісі є превелика галява і що на тій галяві щороку в день св. Юрія той святий судить звірів. От діждавши дня св. Юрія той цікавий чоловік ще вдосвіта, як тільки почало сіріти, розвиднятися, пішов у ліс, на ту галяву, виліз на дерево, що стояло посередині галяви, – сидить і чекає, – що то буде. Коли тільки що розвиднілось, – чує цікавий чоловік страшний тупіт, – дерево, гілля тріщить, аж земля гуде. Глянув, – тай зі страху охолонув, аж в середині тьохнуло; дивиться вниз, а на галяву стали збігатися звірі; позбігалися, де-які тільки є у нас! Яких тільки звірів там не було?! На самому переді стояв невеликий гурт волохатих ведмедів; рядом за ними, вже більше, стояли понурі дикі свині; за ними стояла страшенна сила наших злодіяк, сіроманців-вовків, і велика шайка хитрих лисиць; і видимо не видимо зайців, що боялися всіх і косо на всіх поглядали. Тут були і різні другі дрібні звірі і малі звірята, і дикі кози, що боязливо озиралися на вовків, – але ж їх той чоловік за великими і не розгледів. Всі ті звірі стояли кожна порода гурточком особно; вовки стояли рядом з козами, а лиси рядом з зайцями, ніби великі приятелі, але-ж одні других не чіпали, не ображали. Всі стали мордами до того дерева, на котрім сидів той цікавий чоловік. Коли чує чоловік щось страшне шумить, ніби дуже велика хмара за вітром йде; дивиться – летить видимо-невидимо птаства всякого, – аж неба не видно і сонце заступили. Прилетіли і геть всі дерева кругом тієї галяви і того цікавого чоловіка обсіли, – як обліпили аж чорно. Одна коло одної так густо, що не було де голкою ткнути. Яких тільки пташок тут не було! Які тільки є на світі. Попереду сиділа маленька стайка орлів; за ними йшла велика сила яструбів: великих – «куропатців», трохи менших – «голуб'ячих» і, нарешті, ще менших – «гороб'ячих». Тут сиділи і лупоглазі сови, і невеличкі пуги кала. Далі засіли круки, гайворони, ворони, вороги наших курчат і гусят, кавки, а далі сиділа вже дрібнота: маленькі, дрібненькі пташечки, так багато, як листу на дереві і

пташки різних порід, що цікавий чоловік не знав навіть як вони називаються. Всі птахи сиділи так же, гурточками, і всі дзьобами до того дерева, на котрому сидів той чоловік. Не вспів той чоловік розглядіти всього птаства, налетівшого як хмари, – чує чогось всі звірі внизу заворушилися. Він зирк вниз, – та аж в серці йому похолонуло; затрусивсь весь і ледве з дерева не злетів на землю під тим деревом, на котрім він сидів, десь взявся столик, а на столі хрест і шабля; за столом сидів якийсь чоловік у воєнним убранні, а від лица його, як від сонця сяє. Догадався той чоловік, що то св. Юрій, та й тихенько шапку зняв. От почав святий Юрій судити звірів, почав з великих: перше ведмедам сказав, де вони мають жити і чим кормитися; ті вислухали, повернулись та й пішли; потім диким свиням сказав, – і ті відійшли; далі й вовків колія дійшла; св. Юрій і їм розказав, куди вони мають іти, котрий де і що має їсти, де і у кого вони мають з'їсти вола, або коня, чи вівцю, або свиню. Вовки, понурившись, вислухали приказ св. Юрія, повернулись, та й пішли своєю дорогою Так, одне за іншим св. Юрій відправив по порядку, по колії, всіх звірів до найменших і всіх пташок що самих маленьких. Зостався на тій галявині ще тільки один вовк, –а то вже всі звірі і птахи, получивши приказ св. Юрія, розійшлися, розлетілись. А той вовк, що zostався, був такий старий та від старости і голоду худий, зігнутий, як ключка, що аж жаль було на нього дивитись. От і каже св. Юрій до того вовка: «А ти, старий, вже не годен ходити і шукати собі пропитаніє, то маєш заїсти того чоловіка, що сидить надо мною на дереві». Та й не стало зразу ні св. Юрія, ні стола з хрестом під деревом.

Тоді той старий вовк ліг під тим деревом, де сидів той чоловік, та й не відходить від нього, – чекав, поки чоловік той злізе або впаде з дерева. А чоловік той сидів-сидів, нарешті голод і страх зморили його, і він, як гнила груша, полетів з дерева, та прямо тому вовкові в зуби.

Про заснування Кам'янця

Про заснування м. Кам'янця існує така народна легенда. У вдови було два сина. Вони ніде не могли прижитися – звідусіль їх проганяли. Одного разу вранці поїхали вони на подавання, не взявши із собою з дому навіть хліба. Їздили цілий день, дуже потомились і зголодніли, а проте нічого не спіймали; лише під вечір вони загнали лисицю в кам'яні скали в густому лісі, обведеному навкруг річкою. Тут брати і заночували. На другий день, вранці, розгледівши місце, вони побачили, що добре було б збудувати тут місто, і поїхали до матері за порадою. Мати не радила, кажучи, що місто буде голодне, оскільки вони знайшли це місце без хліба. Брати, однак не послухались, збудували велике місто і поселились в ньому з матір'ю. Слова матері підтвердились, констатує легенда: було це місто голодним, та й до цього часу все дороге в тому Кам'янці.

Заславська легенда

В Заславі, за містом, збереглися ледь примітні вже залишки якоїсь стародавньої кам'яної будови. Про ці руїни складена цікава, зовсім в романтичному стилі, легенда...

Одного разу в Заславському замку з'явився нікому невідомий старий дід, жебрак. Так як володарі замку, особливо ж княгиня, відзначались милосердям і щирістю, то прийшлого не лише не прогнали, але й нагородили його щедротним подаянням. Жебрак подякував за милостиню, але настійливо домагався особистого побачення з княгинею, наодинці, маючи ніби намір відкрити їй щось незвичайне. Зацікавлена наполегливістю прохання, княгиня наказала привести до неї таємного пришельця. Жебрак спочатку подякував княгині за милостиню, а потім, переконавшись, що його ніхто із сторонніх не чує, повідомив їй наступне:

«За вашим містом, пані, є стародавні руїни, про котрі ви певно знаєте. Там був колись міцний замок, житло ваших предків (князів Сангушків – В.С.). Ніхто

вже з тих, що живе нині не пам'ятає його іншим, як у вигляді руїн; я один залишився з числа колишніх слуг того замку і був очевидцем того розквіту і потім занепаду. Ворог і час зруйнували цю твердиню; але в його засипаних льохах збереглися величезні скарби, і лише я один міг би вказати, де саме і як слід шукати їх. Але перш за все повинен попередити вас, милостива пані, що, як тільки ми докопаємось до скарбів, в ту ж хвилину почне горіти Заслав, а поки закінчимо роботу, він згорить увесь. Проте ви, княгине, не турбуєтесь тим, бо за знайдені скарби ви будете в змозі втричі відшкодувати збитки мешканців; я ж залишусь у вашому підпорядкуванні і беру на себе повну відповідальність за все, що станеться».

Повернувшись до своїх гостей, княгиня переповіла їм все це. Згораючи від нетерплячки, гості стали настійливо переконувати княгиню прислухатися до слів таємничого старця і зробити так як він радить. Вона довго вагалася, нарешті зважилася спробувати. Був призначений день, коли мали початись розкопки, а місцевий городничий люб'язно запропонував зняти на роботи гарнізонних солдат, як людей хоробрих і досвідчених в такій справі. І ось розпочались роботи, під керівництвом жебрака, в присутності княгині, її гостей і майже половини міського населення, що з раннього ранку зібралось на місце. Дружно йшли роботи; викопані були глибокі траншеї; але вже надходив вечір, а скарбів не знаходили. Хотіли було відкласти розшуки до ранку, коли ж тут в одного робітника зломалась кирка, вдарившись об камінь. Розгорнули землю – виявились ознаки склепу. Крик радощів вирвався з грудей присутніх. Але в ту ж хвилину рознісся тривожний дзвін, і величезна заграва здійнялась над містом. Ляк і тривога опанували натовпом. Роботи були покинуті і всі стрімголов кинулись рятувати свої житла і храми. Поплентався за народом і винуватець того що сталось, таємничий жебрак, терпляче очікуючи, поки все заспокоїться.

Прошло декілька днів. Тривога пройшла, а цікавість і пожадливість перебороли страх. І ось, заохочувана двірцевою прислугою, нахлібниками і відважним городничим, княгиня знову виїхала за місто в супроводі довжелезної кавалькади екіпажів і натовпу народу. Старий жебрак знову порядкував

роботами. Сотні рук дружно взялись за продовження попередніх розкопок, і не пройшло двох годин, як вхід в підземний склеп був розчищений, і всі в цікавостю побачили низькі, оббиті залізом двері. Оглянулись назад – а над містом в декількох місцях вже тягнулись до неба зловісні димові стовпи. Більша частина присутніх з криками кинулись туди, але двірцеві і селяни залишилась на місці. Залишалась і княгиня із своєю свитою, тому що жебрак наполегливо вимагав закінчення роботи, а пожежа ніби-то буде погашена гарнізонною командою, що на цей раз спеціально була залишена з місті. Однак, очевидно і команда не спроможна була вправитись з розлютованою стихією: чорні стовпи все збільшувались, росли і ось вже злились у величезну похмуру хмару – тривожний дзвін доносився з усіх церков і костелів, приглушуючи зойки схвильованих жителів; довкола чути було плач і нарікання, А жебрак все спонукав робітників; його підтримували ті що залишилися, ніби захмелілі від якоїсь нелюдської пожадливості. Княгиня не знала, на що зважитись... Раптом з боку міста показалаь церковна процесія з чудотворною іконою Богородиці на чолі. Впавши перед княгинею на коліна, духовенство іменем Бога закликала її припинити цю страшну забаву, що приносить стільки жертв і нещастя людям. Лише зараз присутні, здавалось, прийшли до тями; робітники покидали лопи і заступы і всі зі сльозами розчулення впали перед іконою, а через хвилину бігли до міста рятувати погорільців. Пожежа якимось дивом стала слабшати і невдовзі й зовсім була погашена. Кинулись за жебраком – а його і слід прохолов; скільки не шукали, ніхто з того часу не бачив його більше. А княгиня, роздавши щедрю допомогу тим, що постраждали від пожежі, наказала засипати землю і камінням зроблені розкопи, щоб і сліду їх не залишилось.

Звідки взявся огонь

Звідки взявся огонь, або з якого часу святкують «усіх святих».

Це було за тих часів, кола на землі були святі люди. Тепер не до того. Тепер – подавай їжі, питла, одіжі... Тепер людині багато дечого треба. А колись було просто – їжі, де не повернись – тепло, простір і всі один до одного з пошаною.

От у ті часи трапилась така подія, що Сонце перестало гріти, Земля – родити. Гірко прийшлося людям. Одягли вони шкури, почали кормитись усякою всячиною. За кусок їжі платили ковалком життя. Ну й тяжко! Хіба так довго протягнеш? От і почали плакатись.

А святі ходять, розважають – останнім діляться.

Всім людям тяжко, а святим і поготів.

А літа біжать...

Святих від такого нужденного життя з кожним роком більшає. Деяких почали живими брати на небо. От вони й порозказували там – що за «добре» життя на землі.

Прийшлося перевірити, бо дуже не схоже було на правду. Почали по землі ходити три «странники». Розпитують, придивляються... А людям і в тягость, бо самі не мають чого їсти. Але нічого – зустрічають приємно, останнім діляться.

Так пройшли вони од краю до краю землі. Вже й подорожі кінець, бо нема куди далі йти... Але ось!.. Дитина... Суха, обірвана, голодна, – скаче на одній нозі й такі соромітницькі слова одпалює на старців, що зупинились вони, здивувалися... Всю землю пройшли, а такої прикрості не бачили...

Людей поназбігалось, обступили старців, а дитину одтірають (тут – відтискують, відштовхують – В. С.).

А були то старці – Бог, а дитина – нечистий. Заздрісно стало окаянному, що ніхто не зважив на старців. «Тепер усі святими стануть». – подумав він і давай ляяти.

Один із старців і каже:

– Лукавому треба дати по заслужі.

Люди розступились; підійшов він до дитини й суворо ткнув пальцем в землю. Скрутилась дитина, заверещала, та – в землю! Тільки курява пішла. Тоді заговорили старці всі разом:

– Треба дати й вам по заслугах.

Один старець почав копати глину. На диво хутко з рук його виходила цеглина за цеглиною.

Другий старець в одну мить зложив із цегли піч з комином і запічком, а третій – витяг з кишені щось світле й блискуче і положив у піч. Запалав огник, пішло тепло навкруги. Скупчився нарід.

А один із старців обвів рукою навкруги – з'явилися стіни, дах... Оглянулися люди, а вже ні старців, ні святих немає. Із тих часів на Землі не згасає огонь. Коли загасне в одній хаті, то є в другій хаті, в другому селі.

Людям стало легше жити. А святі з того часу вже не з'являлись на Землі. Як забрали їх старці, так і кінець!

З того часу люди святкують «усіх святих».

Хата

Першу хату збудував сатана, але, збудувавши, не зробив вікон і в ній було темно. Не знаючи що робити, щоб було світло в хаті, сатана взяв мішок і давай носити мішком сонячне світло; що принесе, відпустить в хаті, а світла все-таки нема. От приходять Бог і питає його, що він робить? Сатана каже, що він збудував хату, але в ній темно, як вночі, а хотілось би, щоб було світло, як буває надворі вдень.

– Скільки не труджусь, скільки не ношу світла, а в хаті все-таки темно й темно.

– Подаруй мені, – каже Господь, – то я зроблю.

– Бери, а то мені вже надокучило носити. Тоді Господь зробив три вікна, і в хаті стало світло. З тих пір люди почали будувати хати.

Легенда про горох

То, як Господь вигнав Адама з раю, то він мусив взятися за роботу, обробляти землю, – щоб прокормити себе з Євою. Трудно було Адамові привикати до тяжкої праці, і от, як він перший раз взявся обробляти землю і перший раз ходив за плугом, – то дуже плакав; і де падали на землю його сльози, – там виріс горох.

Як шукали Христа згубити

Як шукали Христа згубити, то він утік та й сховався і найперше в ясла межі воли. Жиди так його шукають, так шукають! А волики їдять собі пашу та все мордою пригортають схованця – вибирають ніби, котре стебло – і все пригортають.

Виховався Христос на цей раз і поблагословив волів, щоб мало їли і ситі були.

На другій раз прийшлося ховатись. Куди тут? Вже жиди знають, що був межі волами... Взяв та й сховався межі коні. Та коні, сказано, худобина ненажерлива, як почала їсти, то з'їли й те, чим Христос сам себе накрав. То жиди і забачили і взяли Христа. За це бог прокляв коней, щоб їли цілий вік і все голодні стояли. Тому пішла така приповідка: «Волові дай полови та жени поволі, а коневі – вівса, та жени, як пса».

Як прийшли Христа мучити

Як прийшли Христа мучити, то нарobili цвяхів (гвіздків) зо всякої деревини, тільки з гиви – ні. Та котрий попробують забити під пагність, він так і зігнеться, наче з воску зліплений. Що тут робити? Чим мучити? Аж в голову заходе. Думали-думали та й порадились: затешім, кажуть, ще з гиви. Як той не

полізе, то хто його знає, що вже й казати!.. Затесали з гиви, а він і пішов, як залізний. От і давай мучити Христа гивовими кілками. За це Бог і прокляв гиву, щоб червива була. Тим вона і червивіє так, що Бог заляв її червивіти, доки світа та сонця.

Про Юду

Повішусь, думає собі Юда, піду в пекло. А Христос, як буде визволяти людські душі, то і мою визволить. Прийшов до одної деревини, перекинув мотуз, чи що, і тільки опустився, вона й гілля попускала. Він до другої, і друга так; і третя так; аж до осичини прийшов і завішався на осичині. Того хоч як тихо надворі, а на осичині все лист кивається наче живий. Інші кажуть, що він

«завішався на бузині» І вона того не годиться для будівлі. «Бузник» вважається житлом чорта.

Завішався Юда та так і висів, аж доки сам не ввірвався. Тоді вже впав і гнів у яру. Із зітлілого його тіла виріс тютюн. Але про тютюн є друга розповідь, в котру входять Христос з апостолами. Тіло Юди тут зітліло, а душа в пеклі пропада. Бо як Христос пішов визволяти душі, то й його душу хотів визволити: «Іди вон». – каже; та Люципер навчив: «Кажі, сину, не хочу», Юда й каже: «Не хочу». «Кажі, сину, мені й тут добре». – намовляв ізнов Люципер. «Мені і тут добре». – озвавсь Юда. Христос ізнов: «Іди вон». А Юда все за Люципером говорив. Так і третій раз було. І зоставсь Юда найвірнішим сином Люципера, і сидить в нього на колінах, і свою калитку у руці держить.

Іменний покажчик

Арістотель 22	Кант Е. 22
Берека В. С. 39	Карван С. Х. 83
Бех І. Д. 3	Коваленко Л. А. 62
Бондарь В. І. 3	Коменський Я. А. 50, 51
Бохонюк В. 60	Конфуцій 22
Брежнєв Л. І. 76	Копчук О. М. 37
Вихрущ А. В. 3	Корнєєв В. П. 20
Вітязь О. С. 39	Красномовець Л. В. 17
Гегель Г.-В.-Ф. 22	Кращенко В. 27
Гоголь М. В. 65	Кремень В. Г. 3
Горбняк В. 60	Крупська Н. К. 45, 71
Горбняк І. І. 34, 59	Кузь В. Г. 3
Данильченко М. 86, 87	Кукурудзяк М. Г. 63
Димінський А. 86	Куліш П. О. 30
Драгоманов М. П. 86, 87	Купрін О. І. 46
Желізник М. Д. 14, 80	Лабужева В. М. 37
Жученко С. П. 79	Лао-цзи 22
Завальнюк О. М. 33	Ленін В. І. 46, 47, 77
Затонський В. П. 42, 44, 49, 78	Леонардо да Вінчі 27
Зеньковський В. В. 75	Ломоносов М. В. 41, 75
Зязюн І. А. 3	Мадзігон В. М. 3
Іова В. Ю. 17, 39	Макаренко А. С. 42, 43, 64, 66, 70, 75

Маковецька О. 79
Мартинюк І. В. 38
Нестерук Н. І. 36
Ничкало Н. Г. 3
Новак М. М. 30
Огієнко І. І. 60
Остапенко Н. Ф. 37
Острозький К. В. 59, 62
Платон 22
Пономарева Л. М. 79
Присакар В. В. 12
Прокопчук В. С. 79
Рачковська В. І. 44, 54
Руденко Ю. Д. 3
Саприкін В. 60, 63
Сваричевський А. В. 79
Свидницький А. П. 86, 87
Севастьянов А. В. 33, 79
Сергієнко Д. Л. 26
Сіркізюк В. В. 39, 79-80
Сковорода Г. С. 50, 54, 59
Сократ 22
Соловей М. В. 23, 79, 80
Стельмахович М. Г. 3
Стешенко І. М. 64
Струманська Є. Г. 30, 33
Струманський В. П. 3-36, 79-80, 82, 83, 87
Струманський П. П. 30, 32
Ступарик Б. М. 3
Суровий А. Ф. 37
Сухомлинська О. В. 3
Сухомлинський В. О. 7, 65, 68
Ушинський К. Д. 20
Федорчук Е. І. 25, 37
Фіцула М. М. 3
Франчук Т. Й. 12, 80
Цина В. І. 51
Цюпа І. 27
Чубинський П. П. 86, 87
Шевченко Т. Г. 44, 45, 55, 56, 63, 68, 67, 71, 77
Шейковський К. 86, 87
Шинкарюк А. І. 80
Шинкарюк В. А. 80
Щербина П. Ф. 67
Яненко С. 35

Зміст

Василь Струманський – вчений, педагог (В. В. Присакар, Т. Й. Франчук).....	3
Василь Петрович Струманський – Учитель з великої літери (М. Д. Желізняк).....	12
Професор Василь Струманський: соціально-педагогічний портрет (М. В. Соловей).....	14
Життєві стежки Василя Струманського (Е. І. Федорчук).....	23
Пам’яті Друга (В. Кращенко).....	26
Слово про друга (М. М. Новак).....	27
Спогади про односельчанина (А. В. Севастьянов).....	30
Спогади про дядька (І. І. Горбняк).....	33
Спогади про вчителя (С. Яненко).....	35
Спогади про учня (Н. І. Нестеренко).....	35
Наукові праці Василя Петровича Струманського.....	37
Окремі видання.....	37
Статті.....	39
Рукописи.....	69
Недатовані рукописи.....	75
Науково-популярні публікації.....	78
Про В. П. Струманського.....	79
З неопублікованого.....	81
Подільські народні казки та небилиці.....	82
Іменний покажчик.....	113
Зміст.....	115

